

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Egert Eilonen
Õpetajate tagasivaatavad hinnangud kogitud kiusamisele ja selle mõju õpetaja karjäärile
Magistritöö

Juhendaja: kaasprofessor Kristi Kõiv

Tartu 2022

Sisukord

Resümee	3
Abstract	4
Sissejuhatus	5
Teoreetiline ülevaade	6
Metoodika	12
Tulemused	16
Õpetajate kogemused tagasisivaatavalt seoses füüsilise kiusamisega koolis ja muus kontekstis toimunud ohvriks langemisega	16
Õpetajate kogemused tagasisivaatavalt seoses verbaalse kiusamisega koolis ja muus kontekstis toimunud ohvriks langemisega	20
Õpetajate kogemused tagasisivaatavalt seoses kaudse kiusamisega koolis ja muus kontekstis toimunud kaudse kiusamise ohvriks langemisega	23
Õpetajate toimetulekuviisid seoses kiusamise ohvriks langemisega	25
Kiusamise ohvrikogemuse mõjud õpetajate karjäärile	29
Arutelu	34
Töö piirangud	43
Tänu sõnad	45
Kasutatud kirjandus	46
Lisad	55
Lisa 1. Intervjuu kava	55
Lisa 2. Füüsilise kiusamise ohvrikogemused: alakategooriad ja kategooriad.	59
Lisa 3. Verbaalse kiusamise ohvrikogemused: alakategooriad ja kategooriad.....	60
Lisa 4. Kaudse kiusamise ohvrikogemused: alakategooriad ja kategooriad.....	61
Lisa 5. Kiusamise ohvrikogemuse mõjud ja kiusamiskogemusega toimetulekuviisid: alakategooriad ja kategooriad.....	62
Lisa 6. Kiusamiskogemuse mõjud õpetaja karjäärile: alakategooriad ja kategooriad	63

Resümee

Õpetajate tagasisivaatavad hinnangud kogetud kiusamisele ja selle mõjud õpetaja karjäärile.

Magistritöös selgitati välja õpetajate tagasisivaatavad hinnangud oma kiusamise ohvrikogemustele ja selle mõjud nende õpetaja karjäärile. Eesmärgi täitmiseks viidi läbi kvalitatiivne uurimus 6 õpetaja intervjuude analüüsi põhjal. Andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud ning andmed analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi käigus. Tulemustes toodi välja õpetajate kui ohvrite kiusamiskogemused erinevates kontekstides ja tulemustest nähtub korduv ohvrikogemus elu jooksul erinevates kontekstides: kodus, eelkoolieas lasteasutuses, koolis õpilastevahelistes ja õpetaja-õpilase suhetes ning töökohal; ülekaalukalt kooli kontekstis õpetajapoolne kiusamine nii verbaalse kui ka kaudse kiusamisena. Kiusamise ohvrikogemustel olid nii positiivseid kui ka negatiivseid mõjusid õpetaja karjäärile. Välja toodi mitmeid võimalusi õpikeskkonna parandamiseks koos võimalike koolikiusamise ennetusmeetmetega. Võimalike ennetusmeetmetena tõid uuritavad õpetajad kõige enam esile aktiivse märkamise, aktiivse sekkumise, õpilastele tugispetsialistide abi otsimine.

Võtmesõnad: kiusamine, ohvrikäitumine, tagasisivaatavad hinnangud, õpetaja karjäär, ennetamine, sekkumine, toetus

Abstract

Teachers' retrospective recalls of their victimization experiences and its effects on the teachers' careers.

The aim of this master's thesis was to find out the retrospectively bullying victimization reports of teachers and the effects that their victimization experiences had on their career as a teacher. To achieve this goal, a qualitative study was conducted, and 6 teachers were interviewed.

A semi-structured interview was used to collect data and it was analysed through a qualitative inductive content analysis. Teachers who participated in the study described their victimization experiences in different contexts during lifetime: at home in the neighbourhood, in the kindergarten during preschool age, in the school context as school bullying and as experienced from teachers, and in the workplace bullying. The majority of bullying experiences came from their teachers in the school context as verbal and indirect bullying. The bullying victimization experiences had both positive and negative effects on the teacher's career. Teachers described school-related opportunities relevant to the prevention of bullying and of improving the organizational and sociological school environment. The teachers described active prevention of schoolbullying, active intervention in the case of bullying, and possibilities for finding the help of support staff for the students.

Key words: bullying, victimization, retrospective recall, teacher's career, prevention, intervention, support,

Sissejuhatus

Kiusamine ei ole enam uus ega vähe uuritud teema (Hymel & Swearer 2015) ja üle 40 aasta on see uurimise all olnud käitumise liik. Olweus tõi juba 1978. aastal kiusamise mõiste teaduskirjandusse ja peale seda on kiusamise uurimine ainult aktuaalsemaks muutunud. Nüüdseks on teaduskirjandus tõestanud (Monks & Coyne 2011), et kiusamine ei piirdu ainult koolikiusamisega, vaid kiusamist võib esineda ka töö juures, kodus ja naabruskonnas, kooli kontekstis õpetajate poolt või õpilaste poolt õpetajate suunas, lasteaias, kui ka muudes kontekstides. Meil on oluline jätkuvalt rääkida kiusamise mõjudest, sest need ei ole kinni ainult kohas ja saadavad inimesi veel pikalt peale kiusamise lõppemist ning kiusamist saab ka vaadata traumakogemusena, mis saadab inimest kogu ta elu (Sesar *et al.* 2012). Kiusamiskogemusele võivad kaasneda paljud negatiivsed tagajärjed õpilastele, nagu näiteks akadeemilised probleemid, koolist välja langemine, hüljatuse tunded, negatiivne mina-pilt, vaimsed tervisehädad, teistest eemaldumine, abitus, üksildus, enesekaristus, enesevigastus, suitsidaalsed mõtted (Rivers 2004; Schäfer *et al.*, 2004; Einarsen 2005; De Vos 2012). Kiusamine võib olla nii tõsine, et sellest kujunevad selle kogejal tõsised püühilised häired, kus kiusamiskogemused tekitavad ohvritele inimestele jätkuvalt meelehärmi või tulevad neile igapäevaelus tahtmatute mälestustena meelde (Rivers, 2001).

Kiusamise potentsiaalselt traumaatilisest mõjust selle ohvritele on varem kirjutatud (Sesar 2012, Bogolybova *et al.*, 2014), et lapseas ja noorukieas kogetud kiusamisel on tihti pikaajalised negatiivsed mõjud ohvrile. On oluline teada, missugused on kiusamise pikaajalised mõjud inimesele ja seoses sellega, missugused on kunagise või käimasoleva kiusamise mõjud õpetajate karjäärile. Kuna me teame, et õpetaja ametikohal võivad õpetajad langeda õpilastepoolse, kolleegidepoolse, juhtkonnapoolse kui ka lapsevanematepoolse kiusamise ohvriteks (Kõiv 2006, 2017), on oluline teada, kuidas õpetajad hindavad oma kiusamiskogemuse mõjusid õpetaja ametile ja missugused on nende toimetulekuviisid kiusamiskogemusega. Tagasivaadet pakkuvatele küsimustele vastates on varem leitud, et inimesed kes hindavad retrospektiivselt oma kogemusi, on nendega rohkem seotud ja kujundavad ka enda suhtumised ja tuleviku väljavaated nende tagasivaatavate hinnangute põhjal (DiLillo *et al.*, 2006, Rivers 2001). Ja sellepärast on tagasivaatavatel kvalitatiivsetel uuringutel potentsiaali, et kirjeldada õpetajate tegelikke tundeid oma kiusamise ohvrikogemuste ja selle mõjude kohta, hinnata abi osutamise vajadust ja ohvrikogemuse mõju nende karjäärivalikutele.

Töö eesmärgiks oli selgitada välja õpetajate tagasivaatavad hinnangud oma kogetud kiusamiskogemuste mõjud ohvrile ja kogetud kiusamise mõjud õpetaja karjäärile.

Teoreetiline ülevaade

Kiusamise olemus

Dan Olweus (1993) nimetab kiusamiseks agressiivset käitumist, mis võib toimuda isikupõhiselt või grupiviisiliselt ning millele on iseloomulik käitumise korduvus ning ebavõrdne võimusuhe. See on negatiivne käitumine, mis võib väljenduda füüsilise hirmutamisenä (löömine, tõukamine või füüsiline ähvardamine), verbaalse agressioonina (sõimamine, narrimine), psühholoogilise manipuleerimisenä, kas otsese kiusamisenä (füüsilised rünnakud ohvri pihta) või kaudse kiusamisenä (suhete või sõprussuhetega manipuleerimine ohvrile haiget tegemiseks). Olweus (1999) täpsustab võimuhete tasakaalutust kiusamissuhtes, öeldes, et ohvril on raske ennast kaitsta või kiusamisel esineb süstemaatilist võimu kuritarvitamist ohvri suhtes. Kiusajatel kaldub olema kolm tunnusjoont: domineerimisvajadus, vaenulikkus ja negatiivne suhtumine ühiskonda või nad soovivad saada mõnda neile väärtuslikku asja.

Sullivan ja teised (2004) nimetavad kiusamise tunnusena järgmist: kiusajal on rohkem võimu kui kiusataval; kiusamine on sageli süstemaatiline ja varjatud; kui kiusamine on alanud, on tõenäoline, et see jätkub; kiusamise ohvrit haavatakse kas füüsiliselt, emotsionaalselt või psühholoogiliselt; kõigil kiusamise juhtumitel on kas emotsionaalne või psühholoogiline aspekt.

Kõiv (2006) võtab kokku kiusamise kui agressiivse käitumise kolm tunnusjoont: korduv rünnak ohvri vastu toimub pika perioodi vältel; kiusamine on tahtlik rünnak ohvri vastu ja see on käitumine mis teeb ohvrile kahju kas vaimselt või füüsiliselt; osaliste vahel eksisteerib võimuhetes tasakaalutus ohvri ja kiusaja vahel. Tänapäeval defineeritakse kiusamist kui agressiivse käitumise alaliiki, mis põhjustab valu, kahju või meelehärmi ohvrile, kellele selline käitumine on suunatud.

Kiusamise osapooled

Sullivan ja teised (2004) toovad välja, et koolikiusamisel on kolm osapoolt: ohvrid, kiusajad ja kõrvalseisjad. Ohvrid võivad olla kolmes rollis. On passiivsed ohvrid, keda iseloomustab üksildus, ebakindlus, tõrjutus, madal enesehinnang, need kes ei astu enda kaitseks välja. Provokatiivsed ohvrid on ise kiirelt ärrituvad, püsimatud ja sellised inimesed, kes ise eskaleerivad konflikte. Kolmandaks tuuakse välja ohvrid, kes võivad ise teises kontekstis olla kiusajateks ja keda iseloomustati kui endast väiksemate või nooremate peal oma pinge välja elajatena. Kõivu uuring (2006) näitas, et kiusaja/ohver moodustab kõige marginaalsema osakaalu kiusamiskäitumises osalenud õpilastest. Kiusamise kolmanda osapoolena välja toodud kõrvalseisjad on kiusamisest teadlikud või seda pealt näinud inimesed (Sullivan *et al.*, 2004). Kõrvalseisja on keegi, kes on kiusamise lähedal. Üks osa kõrvalseisjaid ei võta kiusamisest osa, kuid annavad sellesse oma sekkumise või passiivsusega siiski oma panuse. Kõrvalseisjad on kohal enamiku kiusamisjuhtumite korral, aga nad sekkuvad harva (Kõiv, 2006). Peamine põhjus, miks ei sekkuta kiusamisse on hirm ise ohvriks olla (Perdew, 2015). Kusjuures sama toob välja ka De Wet (2014) kui ta uuris õpetajate töökiusamise kogemusi ning õpetajad tõid välja, et juhtkonnapoolsesse töökiusamisse ei sekkuta, sest kardetakse ise kiusaja ohvriks langeda.

Chapell ja teised (2006) toovad välja ajaliselt stabiilsed kiusamisrollid. Ehk siis kiusaja algkoolis on tõenäoliselt ka keskkoolis ja edaspidi kiusaja ning kiusamise ohver on ohver ka hiljem, ehk koolikiusamise ohvrikogemusega inimene on tagakiusatud ka hilisemas eas. Seega kiusaja ja kiusaja poolt kiusatu rollid on ajas stabiilsed ja võivad korduda.

Kiusamine erinevates kontekstides

Koolikiusamine on tänaseks olnud uurimisvaldkond enam kui kolmkümmend aastat (Smith, 2011). Smith (2014) tõi välja, et enamus kiusamist käsitletud uurimustest on käsitletud just õpilastevahelist kiusamist. Siiski nüüdseks on kiusamist üha sagedamini kasutatud ka täiskasvanutevahelise agressiivse käitumise kirjeldamiseks, mis on korduv ja võimusuhetes esineb asümmeetria ning laienenud on ka kontekstid kus inimestevahelist agressiivset käitumist on just kiusamiskäitumisena uuritud. Näiteks Kõiv kirjutas 2006. aastal sellest, et ka kooli kontekstis on kiusamiskäitumisel mitu tahku ja koolis ei esine ainult õpilastevahelist kiusamiskäitumist. Nimelt kooli keskkonnas esineb ka õpilaste kiusamist õpetajate poolt, õpetajate kiusamist õpilaste poolt

ja ka õpetajate kiusamist kooli personali ja juhtkonna poolt ning õpetajate kiusamist lapsevanemate poolt. Nüüdseks on uuringuid veelgi tehtud ning kiusamist esineb ka teistes kontekstides, nagu näiteks ülikoolis kogetud kiusamist (Coleyshaw 2010; Wensley & Campbell 2012), lasteaias kogetud kiusamist (Helgeland & Lund, 2017), vanglakiusamist (Ireland 2000; Kõiv, 2016 vanglakiusamine), töökiusamist (Kõiv 2017, de Wet 2014) ning ka õpilastepoolset õpetajate kiusamist (Longobardi 2019; Kõiv, 2020). Seega võib potentsiaalselt esineda juba alushariduse omandamisel ja see võib ilmned ka kõrghariduse omandamise kontekstis või teistes kontekstides. Monks ja Coyne (2011) toovad lisaks eelnevatele kontekstidele välja ka kiusamise kodus, paarisuhetes ja ka eakate seas. Kiusamine kodus on lapse täiskasvanutepoolne kiusamine ja lapsest vanemate õdede- või vendadepoolne kiusamine. Lapse koduses kontekstis täiskasvanutepoolse kiusamise all saavad kiusajateks olla lapsevanemad või lapse hoolekandjad. Vanemate õdede/vendade all mõeldakse lapsi, kes on kas samade vanematega, adopteeritud, kasuvanemate lapsed, ühes hooldekodus elavad, kui ka poolõed ja vennad, mille kiusamiseks kutsumisel on eelduseks on ühine keskkond lähedaseks interaktsiooniks, ehk kodu mida lapsed enamuse ajast jagavad (Naylor *et al.*, 2011). Kiusamine kohtingusuhetes on kohtingusuhetes oleva partneripoolne kiusamine (Ortega & Sanchez, 2011). Kiusamine kõrgkoolis võib esineda esineb üliõpilaste vahel üliõpilastepoolse kiusamisena (Cowie & Myers, 2016), samas tõdetakse, et ülikooli kontekstis toimunud kiusamine on veel väheuuritud kiusamise kontekst (Coleyshaw 2010), ja kui enamasti käsitletakse ülikoolis toimunud tudengitevahelist kiusamist, siis ei saa välistada üliõpilaste kiusamist õppejõudude poolt (Cismaru & Cismaru, 2018). Monks ja Coyne (2011) toovad ka välja, et igas kontekstis võib esineda nii füüsilist, verbaalset kui ka kaudset kiusamist. Olweus (1999) on öelnud, et kuna kiusajad on agressiivse käitumismustriga, siis on võimalik, et nad kiusavad mitte ainult oma eakaaslast, vaid ka end ümbritsevaid täiskasvanud, näiteks vanemaid või õpetajaid.

Töökiusamist on defineeritud kui ohvrile tahtmatut süstemaatilist agressiivset või vägivaldset käitumist indiviidi või grupi poolt ühe või mitme indiviidi vastu töökoha kontekstis (Einarsen, 2000). Töökiusamise juures saab eristada tööga seotud ja isikliku kiusamise. Tööga seotud kiusamine on näiteks ülejõukäivate tööülesannete andmine, võimatute tähtaegade nõudmine, allapoole töötaja võimeid jäävate ülesannete jagamine, liigne töö jälgimine. Isiklikud kiusamisaktid on näiteks tööga seotud alandamine või töötaja positsiooni pisendamine, töötaja eiramine, töötajast kuulujuttude levitamine, pidev vigade meelde tuletamine, pidev töö

kritiseerimine. Füüsilised kiusamisaktid on näiteks vägivaldaga ähvardamine, väärkohtlemine, näpuga näitamine, isiklikku ruumi tungimine, tõukamine (Tambur & Vadi 2012a).

Õpetaja kui kiusamise ohver

Selliiv ja Vaher (2018) toovad välja, et ka Eestis on palju muresid töölt lahkuvate õpetajatega. Leitakse, et probleemiks on aina vanemaks muutuvad õpetajad ja noored õpetajad, kes lahkuvad ametist enamasti oma esimese 5 aasta jooksul ning alustavad õpetajad, kes on koolis tööl vähem kui 1 aasta ja ei naase tagasi kooli. Rahvusvaheliselt on tõdetud sarnast probleemi, kus õpetajakoolituse läbinud ei lähe õpetajana tööle ja uued õpetajad lahkuvad koolist juba paari aasta järel (Lindqvist *et al.*, 2014). INTO (2000) mis on Iirimaa õpetajate ühendus, tõi välja, et 400st õpetajast ligi pooled olid kogunud alavääristamist, häbistamist ja 56% töid välja verbaalse väärkohtlemise. Tulemustest ilmnest, et 1219st õpetajast 44% oli kogunud töö juures kiusamist. Samas tuuakse välja, et umbes kümnendik õpetajaid oli oma töökohalt kiusamise tagajärjel lahkunud (INTO 2000).

Thuściak-Deliowska (2015) näitas, et õpetajakoolituse tudengid suhtuvad kiusamisse tõsiselt ja nad nõustuvad, et koolikiusamist tuleks vähendada. Õpetajate vastu suunatud töökiusamise laia levikut näitasid De Wet ja Jacobs (2012) uuringus osalenud õpetajatest 90% olid kogunud koolikiusamist. Õpilastepoolset õpetaja kiusamist uurides on varasemas uuringus täheldatud, et 91% õpetajatest olid kogunud õpilastepoolset kiusamist (Pervin & Turner 1998).

Ka Jacobs ja Teise (2019) tõi välja, et õpetajad kogevad nii õpilastepoolset, kolleegidepooslet ja ka juhtkonnapoolset kiusamist koolis ning Kõiv (2006, 2017) on välja toonud, et õpetaja ametis kogetakse nii õpilaste-, kolleegide-, lapsevanemate-, juhtkonna- ja koolipersonalipoolset kiusamist. Õpetaja amet on selles mõttes suure riskiga amet, kus kiusamise ohvriks võib oma ametis langeda vähemalt 5 erineva kiusaja ohvriks.

De Wet (2014) märgib, et organisatsioonilises kaoses olevates koolides on suurem risk õpetajal sattuda juhtkonnapoolse ja kolleegidepoolse kiusamise ohvriks. Eraldi toodi välja liigne hierarhiline tasakaalustus ja korrupsioon koolides, kus omakorda hierarhiliselt madalamal astmel olevatel töötajatel on suurem risk sattuda kiusamise ohvriks nii juhtkonna kui ka kolleegide poolt.

Õpetajad nendivad, et kiusamisest rääkimisel on oht, et keegi ei usu nende juttu või seda peetakse liialdamiseks (De Wet 2012). Fahie ja Devine (2014) uuringust tuleneb, et 25% töökohal kiusatud õpetajatest vahetasid töökohta.

Kiusamise ohvrikäitumise mõju õpetajale

Töökiusamine võib põhjustada õpetajale kui ohvrile terviseprobleeme, mis pär�ivad inimeste töövõimet pikaajaliselt (De Vos, 2012). Vahetu kiusamiskogemusega on õpetajatel raske toime tulla, sest neil oma positsiooni tõttu pole õigust tunnist lahkuda kus neid kiusatakse ja see tähendab, et nad peavad koolikiusajaga ja vähemalt selle tunni lõpuni koos olema ja seda kiusamist taluma (Terry, 1998).

Töökiusamine on ohvrile tihti traumaatiline ja pikaajaliste mõjudega käitumise liik, millel võivad olla ohvri vaimsele tervisele negatiivne mõju, varieerudes väheolulistelt märkidest kuni suitsiidimõteteni. Vaimse tervise halvenemise juures on välja toodud stressi sümptomite ilmnamist, enesehinnangu vähenemist, suitsidaalsete mõtete tekkimist, samuti depressiooni diagnoosimist (De Vos, 2012; Fahie & Devine, 2014). Õpetajate psüühiliste terviseprobleemidega võivad omakorda kaasneda füüsilise tervise halvenemise sümptomid – unetus, ärevus, kõrge vererõhk, kehakaalu tõus ja tihti kogetakse mitmeid sümptomeid korraga (De Vos, 2012).

Crozier ja Skliopidou (2002) on välja toonud, et mida pikemaajalisem on täiskasvanu (ka õpetaja) kiusamiskogemuse ohvrikäitumine, seda kahjustavam on selle mõju ohvrile. Näiteks verbaalse kiusamise kogemus pikaajalise mõju juures on välja toodud, et negatiivsed hüüdnimed meenuvad haigeks tegevatenä ka tagasivaatavate meenutustena. Ka Bogolyubova ja teised (2014) toovad välja, et lapsepõlve kiusamiskogemused seoses väärkohtlemisega on traumaatilised sündmused ohvri elus ning need võivad veel pikaajaliselt mõjutada ohvrite vaimset tervist ja käitumist nii, et ohvritel esineb negatiivseid toimetulekumehhanisme nagu näiteks uimastite kasutamine või ennast vigastav käitumine või suitsidaalsed kavatsused.

Cooper ja Nickelson (2012) seostasid vanemate enda tagasivaatavaid kiusamiskogemusi oma laste kiusamiskogemusele reageerimisega. Nimelt vanemad kes oskasid meenutada edukaid ja mitteedukaid sekkumismeetodeid kiusamise ohvrikogemustele, oskasid ka reageerida ja sekkuda

oma lapse kiusamisjuhtudele. Uuringud (Einarsen, 2000; De Wet 2010; Tambur & Vadi 2012b; De Vos 2012) on näidanud, et kolleegidepoolse või juhtkonnapoolse tõrjumise või isolatsiooni tagajärjel kannatab õpetajate sotsiaalne heaolu ja et ohvrikogemused võivad olla seotud füüsiliste kaebuste või tervisehädadega. Töökiusamise tagajärjel tuntakse füüsilisi vaevusi, grupist välja tõrjumist, sotsiaalsete interaktsioonide ees raskusi, peresised suhted võivad kannatada, depressiivsed sümptomid võivad süveneda, kaasneb häbi, kogetakse enesekõhklust, ja loomulikult kogetakse liigset stressi. Kiusamise ohvrikogemuse pärast võivad ka kannatada õpetaja tähelepanu ja töövõimeid, mis omakorda võivad mõjutada tema õpilaste õppetulemusi ja soodustada õpetaja läbipõlemist (De Vos, 2012).

Kuna me teame eelnevatest (De Wet, 2012) uurimustest, et õpetajad on haavatavamad näiteks õpilastepoolsele kiusamisele ja töökiusamisele, püstitub antud uurimustöös temaatika seoses sellega, et kirjeldada, kuidas õpetajad enda elule tagasivaatavalt hindavad oma ohvrikogemuse mõjusid nende tööle õpetajana.

Uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada õpetajate tagasivaatavad hinnangud oma kiusamise ohvrikogemustele ja selle mõjud õpetaja karjäärile.

Uurimisküsimused:

- 1) Millised on õpetajate kogemused tagasivaatavalt seoses füüsilise kiusamisega koolis ja muus kontekstis toimunud ohvriks langemisega?
- 2) Millised on õpetajate kogemused tagasivaatavalt seoses verbaalse kiusamisega koolis ja muus kontekstis toimunud ohvriks langemisega?
- 3) Millised on õpetajate kogemused tagasivaatavalt seoses kaudse kiusamisega koolis ja muus kontekstis ohvriks langemisega?
- 4) Milliseid on õpetajate toimetuleku viisid seoses kiusamise ohvriks langemisega?
- 5) Millised on õpetajate kiusamise ohvrikogemuse mõjud nende õpetaja karjäärile?

Metoodika

See magistritöö on kvalitatiivne uurimus, kus soovitakse mõista koolikiusamise ohvrikogemuse ja mujal elus kogitud kiusamise ohvrikogemuse olemust õpetajatel ja selle mõjusid õpetaja karjäärile. Kvalitatiivses uurimuses soovitakse mõista inimeste hoiakuid, seisukohti, kogemusi ja interpreteeringuid ning leiab aset uuritavatele loomulikus olustikus (Laherand, 2008).

Magistritöö eesmärgiks oli selgitada välja õpetajate tagasivaatavad hinnangud oma kiusamise ohvrikogemustele ja selle mõjud nende õpetaja karjäärile. Andmete analüüsimiseks kasutas uurija kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi, kuna see võimaldas keskenduda teksti sisulisele ja kontekstilisele tähendusele. Kvalitatiivne uurimus on sobiv, et uurida sotsiaalseid fenomene ja seda, milliseid tähendusi teatud elusündmused inimeste jaoks omavad (Laherand, 2008).

Mõõtevahend

Mõõtevahendiks oli intervjuu, mille aluseks oli modifitseeritud versioon eelnevalt adapteeritud kirjaliku küsimustiku „Retrospektiivne kiusamise küsimustik“ (Schäfer *et al.*, 2004: Retrospective Bullying Questionnaire) alusel, mis oli eesti keelde adapteeritud (Mäesalu 2016: A. Mäesalu & K. Kõiv). Selle töö otstarbeks kasutati nimetatud kirjaliku küsimustiku küsimusi poolstruktureeritud intervjuu küsimustena, et uurida tagasivaatavalt uuritavate kogemusi koolikiusamise ohvrikäitumise kohta erinevas kooliastmes (algkool, põhikool/gümnaasium) ja teistes ümbrustes (peale kooli lõpetamist ülikoolis ja töökohal) ning ohvrikäitumisega toimetulekuviise. Intervjuu kava on lisatud antud esimesse lisse.

Intervjuu küsimustes käsitletavat teemat olid uuritavate ohvrikogemustest kooliajal ehk algkoolis, põhikoolis ja gümnaasiumis. Tagasivaatavad küsimused olid grupeeritud kõigis kooliastmetes vastavalt kolmele kiusamise liigule – füüsiline, verbaalne ja kaudne. Lisaks olid intervjuuküsimused kiusamise ohvrikäitumist puudtavate üldiste kogemuste kohta seoses kiusamisega toimetulekuga, selle meenutuste kohta ja muudes kontekstides kiusamiskogemuste kohta (ülikool, töökoht) ning toimetulekuviiside kohta ohvriks langemise korral.

Adapteeritud retrospektiivse küsimustiku küsimuste alusel loodud intervjuuküsimustele lisati antud töös teemablokk, milleks oli koolikiusamise ohvrikäitumise kogemuse mõju õpetaja karjäärile. Selles intervjuu osas taheti koguda infot selle kohta, kas ja kuidas koolikiusamise kogemus mõjutas õpingute valikuid alates põhikoolist kuni õpetajaks õppimiseni; kas ja kuidas

mõjutas koolikiusamise kogemus tulevaste töökohtade valikut ja mis oli nende isiklike koolikiusamise kogemuste mõju õpetaja tööle ning mida uuritavad õpetajad teeksid koolis teisiti, et koolis kiusamist ei esineks.

Valim

Uurimustöös on kasutatud eesmärgipärast uurimusprobleemi kriteeriumitele vastavat mugavusvalmit ehk intervjueeritavad valiti uurimusse vastavalt eelnevalt paika pandud kriteeriumitele ja vastavalt tutvuse, kättesaadavuse ja koostöövalmiduse alusel. Intervjueeritavad pidid vastama järgmistele kriteeriumitele: (1) õpetajana töötamine ja (2) koolikiusamise ohvrikäitumise kogemus oma koolis käidud ajast kas algklassides ja/või põhikoolis/gümnaasiumis. Intervjueeritavateks oli 6 õpetajat vanusevahes 20-60 (tabel 1).

Tabel 1. intervjueeritavate taustainfo

Pseudonüüm	Intervjueeritava vanusevahe	Õpetaja tööstaaz
Esimene õpetaja (Õ1)	vanusevahe 26-30	õpetaja 4. aasta
Teine õpetaja (Õ2)	vanusevahe 56-60	õpetaja 6. aasta
Kolmas õpetaja (Õ3)	vanusevahe 20-25	õpetaja 2. aasta
Neljas õpetaja (Õ4)	vanusevahe 36-40	õpetaja 2. aasta
Viies õpetaja (Õ5)	vanusevahe 46-50	õpetaja 2. aasta
Kuues õpetaja (Õ6)	vanusevahe 26-30	õpetaja 1. aasta

Protseduur

Intervjuude kokku leppimiseks küsiti õpetajatelt isiklikult nende nõusolekut ning individuaalseid intervjuusid viidi läbi kas eraldatud ruumis või siis Zoomi vahendusel. Kokku osales uuringus 6 õpetajat. Nende käest koguti ka minimaalselt taustainfot nagu vanusevahe ja tööstaaz aastates. Et tagada intervjueeritavate konfidentsiaalsus, asendati nende nimed pseudonüümiga, nende vanus esitati vanusevahena, tööstaaz märgiti ära, aga muud taustainfot nende kohta uurimistöös ei avaldata.

Intervjueerimise protsess.

Intervjueeritavatele küsiti luba intervjuusid salvestada hilisema transkribeerimise eesmärgil. Intervjuud kestsid 40-90 minutit ja transkribeeritud intervjuud olid 8-30 lehekülge pikad. Tagati intervjueeritavatele. Pandi paika õpetajate vanusevahe ja tööstaaži õpetajatena. Vanusevahed olid 20-25, 26-30, 31-35, 36-40, 46-50, 51-55, 56-60. Intervjuud toimusid kokkuleppe alusel oktoobri kuni detsembri vahel 2021. aastal. Intervjueerimisel esitas intervjueeri vajadusel lisaküsimusi või küsis täpsustusi mõne küsimuse juurde või muutis küsimuste järjekorda, kui selleks esines intervjuuerimise ajal vajadust. Intervjuud kestsid 40-90 minutit ja transkribeeritud tekstid olid 8-24 lehekülge pikad.

Andmete kogumine

Andmed koguti individuaalse poolstruktureeritud intervjuuga, et intervjuu ülesehitus oleks selge, aga et jääks ka võimalus küsida täpsustavaid küsimusi või vajadusel jätta küsimata need osad, kus omal kogemusi ei olnud. Intervjuu kava ja küsimuste sobilikkust kontrolliti pilootintervjuu käigus. Pilootintervjuu järel tehti küsimustikus muudatus, kus eelnevalt koos olnud põhikooli ja gümnaasiumi osa lõõdi tehti kaheks osaks. Pilootintervjuu andmed vastasid uurimistöö nõuetele ning selle intervjuu andmeid uurimistöösse esimese intervjuuna sisse.

Intervjuus oli 5 teemavaldkonda. Kiusamise ohvrikäitumise kogemused algkoolist. Kiusamise ohvrikäitumise kogemused põhikoolist. Kiusamise ohvrikäitumise kogemused gümnaasiumist. Kiusamise ohvrikäitumise kogemuse mõjud inimesele ja kiusamiskäitumisega toimetulekuviisid. Kiusamise ohvrikäitumise kogemuse mõjud õpetaja karjäärile. Kõiki küsimusi ei esitatud kõigile küsijatele sest nendelt küsitud küsimuste hulk oli seotud nende vastavate kiusamiskogemustega. Näiteks kui intervjueeritav ütles, et ta ei kogenud gümnaasiumis kiusamist, siis see osa intervjuuküsimustest jäi tema puhul ka vahele.

Andmeanalüüs

Andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud ning andmed analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi käigus. Andmeanalüüsi esimeses etapis kasutati transkribeerimisel abivahendit Tallina Ülikooli veebipõhine kõnetuvastusprogrammi (Alumäe *et al.*, 2018). Sellega saadi tagasi üldine tekstifail kõnest ning see säästis suuremast ümbertrükkimise tööst. Teises etapis sai kontrollida automaatse kõnetuvastuse ja tegeliku helifaili juttu. Ehk siis teises etapis kontrolliti ja parandati kirjavead ning alustati kodeerimist. Kolmandas osas jätkati käsitsi kodeerimisega.

Õpetajate kiusamiskogemused

Neljandas osas leiti koodid ja nendest moodustused alakategoriad, kusjuures alakategoriatest moodustused kategooriad. Viiendas andmeanalüüsi osas oli tekstide korduvkodeerimine ja kategooriate koondamine. Pärast kolme transkriptsiooni kodeerimist kasutati kaaskodeerija abi, kes kodeeris ühe intervjuu kahte uurimisküsimust. Enamik koode kattusid kaaskodeerija omadega ja kaaskodeerija soovitas olemasolevate koodide nimetusi täpsustada.

Kodeerimine on kvalitatiivse analüüsi peamine tegevus, mille jooksul jagatakse tekst osadeks, et seda üksikasjalikult uurida ja paremini mõista. Eelkõige on tähtis teksti sees olevate süvatahenduste ülesleidmine ja rõhutamine. (Kalmus *et al.*, 2015) Kodeerimise abil eraldatakse andmed esmalt tükkiideks, mõtestatakse ja seejärel liidetakse uuel viisil tagasi kokku (Flick, 2006: Laherand, 2008). Tegevuse tulemusena liidetakse tekstile tähenduslikud üksused, millest hakatakse seejärel tuletama koode, mis annavad teema olemuse lühemalt edasi. Koodid rühmitatakse omakorda omavahelise seotuse alusel.

Pärast kodeerimist moodustas uurija kategooriad, mis on uurija tekitatud analüütilised üksused, millesse kogutakse samalaadsed koodid. Seejärel leiab aset töö kategooriatega, kus vaadeldakse nende omavahelisi suhteid ja grupeeritakse sarnaseid (Kalmus *et al.*, 2015). Koodide mitmekordsel lugemisel paistsid silma tähenduselt samalaadsed ja need jaotati alakategoriatesse, millele anti järgi nimetus. Pärast seda seati sarnased alakategoriad kokku ning nendest moodustused kategooriad.

Tulemused

Tulemused esitatakse viie alapeatükina lähtuvalt välja toodud uurimusküsimustest: füüsilise kiusamise ohvrikäitumise kogemus, verbaalse kiusamise ohvrikäitumise kogemus, kaudse kiusamise ohvrikäitumise kogemus, kiusamisega toimetulekuviisid ja ohvrikäitumise mõjud õpetajale, kiusamise ohvrikäitumise kogemuse mõju õpetaja karjäärile. Intervjuude tulemused esitatakse vastava kategooria all ja tulemuste illustreerimiseks on kasutatud intervjuude transkriptsioonidest pärinevate tsitaatidega, mille ees on vastavalt välja toodud mitmenda intervjuu sees see tulemus ilmnas.

Õpetajate kogemused tagasisivaatavalt seoses füüsilise kiusamisega koolis ja muus kontekstis toimunud ohvriks langemisega

Esimese uurimisküsimuse vastused võib jagada nelja alakategooriasse: õpilastepoolne kiusamine, õpetajatepoolne kiusamine kooli kontekstis, kodus ja naabruskonnas esinenud füüsilise kiusamise ohvrikogemused, töökiusamise füüsilise kiusamise ohvrikogemused (lisa 2). Õpilastepoolse füüsilise kiusamise juures esines asjade ära võtmist ja lõhkumist, löömist ja tõukamist, söögi rikkumist – need esinesid kas lasteaias, algkoolis, põhikoolis ja/või gümnaasiumis. Kooli kontekstis esinenud õpetajapoolse kiusamise juures kirjeldati algkoolis nurka surumist ja põhikoolis ja gümnaasiumis kirjeldati asjade ära võtmist. Kodus ja naabruskonnas kogetud kiusamise juures toodi välja lapsevanematepoolset kiusamist nagu raha ära võtmist, löömist, väänamist ja sakutamist.

Intervjueeritavad tõid välja, et eakaaslastepoolse füüsilise kiusamise ohvrikäitumise kogemuse eelkoolieast lasteaias, kus teised lapsed rikkusid söögi ära, nii et ohver seda süüa ei saanud.

Õ5 et mina oma sööki ära ei saaks süüa. Et sinna pandi nagu supi sisse magustoitu või siis visati leiba või valati piima

Õpetajate kiusamiskogemused

Füüsilise kiusamise ohvrikogemuste juures, mida oldi kogetud algkoolis, tõid intervjueeritud välja nii õpilastepoolse füüsilise kiusamise vormidena tõukamist ja asjade ära võtmist, kui ka õpetajapoolse füüsilise kiusamise – liikumise piiramise.

Õ3 näiteks tõmbas juustest. Näiteks vahepeal nagu tõukas ja võttis asju ära

Õpetajapoolse kiusamise juures toodi välja see, et õpetaja pani õpilase karistuseks korduvalt nurka, tunnetades õpetaja füüsilist ja võimu ja alandust.

Õ1 Et ma siiamaani mäletan seda nurka, kuhu ta mind kogu aeg pani. Seal oli üks auk ja ma mäletan seda seinavärvi ja mäletan seda kraanikaussi ja haisvat prügikasti mis seal oli. Hästi palju lükkas mind sinna, ja tunne nagu terve esimese klassi ma nagu veetsingi seal nurgas.

Füüsilise koolikiusamise ohvrikäitumise kogemused põhikoolist olid seotud nii õpetajate kui ka teiste õpilastega. Toodi välja, et õpilastepoolset füüsilist kiusamist iseloomustasid füüsilised rünnakud isiku pihta, varalise kahju tekitamine, tõukamine ja löömine.

Õ3 jope lõhuti ära, seda ma mäletan. Siis mingid asjad, kehalise asjad visati prügikasti ja ikka siuke tagumine oli ikka ka. Et nagu tõugati pigem või kõnniti mööda, siis taoti ja tõugati.

Õ1 Tsäksidega mängisid inglise keele tunnis mu selja taga ja siis läksid juba juuksed kärssama.

Õpetajapoolse füüsilise kiusamise juures põhikoolis toodi välja asjade ära võtmine.

Õ6 Näiteks võttis keset kontrolltööd minu pastaka ära.

Intervjueeritavad tõid välja kolleegidepoolse töökiusamise, kirjeldades tahtmatut füüsilist kontakti ning enda vara lõhkumist.

Õ1 käisid patsutasid kõhtu peale söömist, et kas oled rasedaks jäänud

Õ6 olid mul töövormi ribadeks lõiganud ja selle pidi minu palgast kompenseerima

Lisaks kolleegidepoolsele kiusamisele toodi välja ka ülemusepoolse füüsilise kiusamise, kus ülemus ähvardas alluvat oma positsiooniga, sundides teda ületundidele ja hoides tema palka kinni.

Õ6 jättis mind ületundidele ja jättis mulje, et päeva lõpus siis maksab mulle ära. Nagu talle äkitselt siis ilmuks kuskilt see raha taskusse.

Kolleegidepoolse töökiusamise ohvriks langenud õpetaja tõi välja, et temale ei pakuta abi koolis ja samasuguse füüsilise kiusamiskäitumise ohvriks on langenud ka teised õpetajad enne teda ja kolleegid on lahkunud sama kiusamise pärast, mida ka tema on kogenud.

Õ1 väga suur põhjus, miks ta läks ära, sest teda lihtsalt nii palju kogu aeg oli seal mingi juttu, et oi, kas ta nüüd on rase või mis nagu on ja käidi talle patsutamas, ütleme kuule, sa peaksid vähem sööma

Kodus kogetud vanematepoolse füüsilise kiusamise ohvrikogemuse juures toodi välja löömine, raha ära võtmine, sakutamine, väänamine, tuppa lukustamine.

Õ1 Ema. Erinevalt vahepeal lihtsalt kätega, vahepeal tõmbas kõrvadest. No ja rihma ma sain isa käest, ema käest ühe korra sain prügikotiga

Õ2 ega oma raha ei saanud koju viia, sest isa ikka suutis selle ära võtta ja maha juua

Õ6 Tuleb äkki suur mees ja võtab kätega kaela ümbert kinni ja pigistab. Vahest lihtsalt tuli selja tagant ja lõi vastu kukalt

Ohvrikäitumise kogemist kodus vanematepoolse agressioonina põhjendasid intervjuueeritavad sellega, et vanemad ise olid kogenud lapseas füüsilist karistust. Näiteks isa kes võttis raha ära, kui oli alkoholijoobes. Või isa ja ema kes lapsi löid, sest neid oli samamoodi füüsilise karistamisega oma vanemate poolt kasvatatud. Toodi välja, et kiusamise ohvrikäitumise kogemused kodus olid seotud intervjuueeritavate hinnangul ka teiste kontekstidega. Näiteks tõi intervjuueeritav välja, et koolikiusamise ohvriks olles ei väljendanud ta eakaaslastele

Õpetajate kiusamiskogemused

vastuagressiooni, kuid elas end kodus füüsiliselt välja. Näiteks õpetaja, kes ei tohtinud koolis end väljendada kui õpetaja teda nurka rahunema sundis, elas selle koolis allasurutud enesealanduse kodus füüsiliselt välja, langedes vanematepoolse vastuagressiooni ohvriks.

Õ1 läksin selle energiaga koju ning siis ma lihtsalt hüppasin ja jooksin kodus koridoris selle energia endast välja ning siis ma ajasin oma ema sellega hulluks

Füüsilise kiusamise ohvrikogemuste ohvriks langemise juures toodi kiusamise ajaline kestus pikaajalisena, mis kestis aastaid.

Õ1 tunne nagu terve esimese klassi ma nagu veetsingi seal nurgas

Õ3 aastast olid mingid kindlad nädalad näiteks, kus ta tundis, et tahab seda teha

Toodi välja füüsilise kiusamise ohvrikogemuse sagedus, mis oli korduv iganädalane või igapäevane.

Õ3 see oli kuni, see oli 5. 6. klass ma mäletan ja ma ütleks et seal oli põhimõtteliselt igapäevaselt. Et see oligi et peale kuuendat klassi enam siukest asja ei olnud.

Füüsilise kiusamine lõppes uuritavate hinnangul kahel moel – kas sekkus lapsevanem ja õpetajatepoolset abi välja ei toodud või kui koolis ei sekkunud täiskasvanu, siis füüsilise kiusamine lõppes pärast pikaajalist kestvust kiusaja lahkumisega koolist. Teistes kontekstides, nagu töö juures või kodus kogetud füüsilise kiusamise lõpetas kiusaja lahkumine või ohvri lahkumine kiusamisvabasse keskkonda kus ei puutunud kiusajatega kokku. Intervjueeritavad tõid välja, et töökiusamise juhtudel ei pakutud ohvritele abi ja ainus lahendus kiusamise vastu oli töökohalt lahkumine.

Õpetajate kogemused tagasisivaatavalt seoses verbaalse kiusamisega koolis ja muus kontekstis toimunud ohvriks langemisega.

Teise uurimisküsimuse vastused võib jagada kuude alakategooriasse: lasteaias, algkoolis, põhikoolis, ülikoolis, töökiusamine, kodus ja naabruskonnas. Nende all on eraldi kategooriad kogetud kiusamisest ja kelle poolt seda antud kontekstis kogeti (lisa 3).

Eelkoolieas kogetud verbaalse kiusamise ohvrikogemuste all toodi välja õpetajapoolne kiusamine, kus õpetaja alavääristas lapse oskuseid ja solvas lapse perekonda.

Õ5 selline sõnade valing. Et, et noh, kui halvasti sa ikka joonistad, mulle tehti selgeks, et noh, mitte kuidagi mitte midagi ei oska, kuigi ma tol hetkel tegin oma parima

Algkoolis kogetud verbaalse kiusamise ohvrikogemuste juures toodi välja nii õpilastepoolne koolikiusamine kui ka õpetajapoolne verbaalne kiusamine. Õpilastepoolset verbaalset kiusamist iseloomustas solvamine.

Õ6 kutsus mind pekiperseks. Selline süstemaatiline igal vahetunnil või iga päev

Õpetajapoolset verbaalset kiusamist iseloomustas vaimsete võimete solvamine, riietuse kohta solvavate märkmete tegemine ja alavääristamine.

Õ1 minu õpetaja ütles kohe mulle, et ma lugeda ei oska ja olen loll

Õ2 Sa tuled klassiõhtule. Üks riie seljas. Sa lähed teatrisse, sul on sama riie seljas, sa kõnnid tänaval, jälle seesama riie seljas. Saad sa aru, sa oled ebanormaalne

Õ4 kogu klassi ees näiteks mõnitab sind või siis ütleb sulle halvasti

Põhikoolis kogeti uuritavate hinnangul verbaalset kiusamist nii õpetajate poolt kui ka õpilaste poolt. Õpilastepoolset verbaalset kiusamist iseloomustas keha kohta solvavate märkuste tegemine.

Õpetajate kiusamiskogemused

Õ1 Käisin kalasaalis tööl ja keegi nägi. Siis narriti mind et aa kala hais ja mida sellist. Ja siis kõik see jutt, et aa ma olen paks ja paks perse

Õ3 sõimati paksuks või sellist

Põhikoolis kogetud õpetajatepoolse verbaalse kiusamise osas toodi välja perekondliku staatuse järgi solvamine, koolist välja viskamise ja hinnetega ähvardamine, karjumine, süüdistamine.

Õ1 õpetaja ka eriti nagu rõhutas ka seda et ainult viielised on midagi väärt. Kui sa saad mingi ühe kolme, siis lõpetad umbes lõpetadki kuskil urkas põhimõtteliselt

Õ2 Õpetaja käest küsisin kunagi ja ta ütles et ma lihtsalt ei kõlba sinna

Õ4 selliseid ähvardusi, et mis sa arvad, et ma ei või nii teha, et sa ei lõpeta seda kooli

Intervjueeritavatel oli õppejõupoolne verbaalse kiusamise ohvrikäitumise kogemus ülikoolis alavääristamise ja solvamisena.

Õ3 Nõmedaks muutund selles mõttes, et ta mõnitas nagu väga paljusid õpilasi

Intervjueeritavad tõid välja ka verbaalse töökiusamise nii ülemusepoolse kiusamise kui ka kolleegidepoolse kiusamiskogemusena. Toodi välja, et ülemus kas süüdistas või ähvardas.

Õ6 ülemus ainult halvustas oskuste kallal, süüdistas firma ebaõnnestumises, süüdistas enda ja teiste palga vähenemises

Õ5 ülemus ütles halvasti ja tahtis mind minema tõrjuda, otsis vigasid ja tahtis hirmutada mind töölt minema

Kolleegidepoolse verbaalse töökiusamise juures toodi välja solvamine ja alavääristamine.

Õ1 jälgivad igat ampsu mida teised söövad umbes ja mingi teevad selliseid kommentaare

Õ3 ega ma ei arvanudki, et sinust mingit head õpetajat saab

Ühes intervjuus täheldati ka lapsevanamate poolt kogetud verbaalse kiusamise ohvrikogemusi. Kirjeldati lapsevanemaid, kes käisid koolis ja korduvalt kaebasid õpetaja peale. Nad kirjutasid kaebekirjasid ja ähvardasid oma tutvustega. Nende kaebuste ja ähvarduste peale lahkus töölt ka intervjueeritud õpetaja.

Õ4 need olid sellised inimesed, kes kirjutasid haridusministeeriumisse ja tulid igal võimalusel klassi kooli kaebama

Intervjueeritutel olid verbaalse kiusamise ohvrikogemused kodus ja naabruskonnas, kus kogeti ähvardamist, süüdistamist, solvamist ja alavääristamist, mis tuli kas lapsevanamate poolt või naabri poolt.

Õ6 ähvardas, et kui ma kurdan, siis saab ema

Õ1 ema ütles ikka, et mina olen see raske peaga ja õed/vennad on need kes saavad kõigega hakkama

Kui kiusajaks oli naaber, siis seda iseloomustas võimete alavääristamine.

Õ6 vaata mida kõike sa ei oska. Aastaid aastaid. Käid siin toitu lunimas ja kas sul oma kodu ei olegi. Ja ikka ja jälle see sinust ei saa midagi

Õpetajate kogemused tagasivaatavalt seoses kaudse kiusamisega koolis ja muus kontekstis toimunud kaudse kiusamise ohvriks langemisega.

Kolmanda uurimisküsimuse juures saab välja tuua neli kategooriat: kaudne kiusamine, kaudne kiusamine koos füüsilise kiusamisega, kaudne kiusamine koos verbaalse kiusamisega, kaudne kiusamine koos verbaalse ja füüsilise kiusamisega. Iga kategooria all on välja toodud alakategooriad kus esitatakse mis kontekstis ja kelle poolt seda kiusamist kogeti (lisa 4).

Kaudse kiusamise ohvrikogemuste juures, mida oldi kogetud algkoolis, iseloomustas nii õpilastepoolne kui ka õpetajapoolne kiusamine. Õpilastepoolse ja õpetajapoolse kaudse kiusamise vormidena toodi välja grupist tõrjumine ja sotsiaalse isolatsiooni.

Õ2 kui sai kuhugi gruppi siis ma ei sobinud mitte kuhugi... keegi ei valinud, keegi ei suhelnud. Ja eks ta õpetaja eeskujul pidi minema

Õ2 välja tõrjutu grupist olin, oli see, et ma olin kehvemast perest ja isa oli alkohoolik ja mul ei olnud klassiürituste ja uute riiete jaoks raha

Põhikoolis kogetud kaudse kiusamise kogemusena nimetati nii õpilastepoolset kui ka õpetajapoolset kaudset kiusamist, milleks oli sotsiaalne isolatsioon, grupist tõrjumine.

Õ2 lihtsalt ei räägitud, ma olin nagu tühi õhk

Õ4 kogu klass oli temast mõjutatud, sellepärast et nad ei tahtnud sattuda samasse situatsiooni

Kolleegidepoolse kaudse töökiusamise juures nimetati grupist tõrjumist ja sotsiaalset isolatsiooni.

Õ6 kõik ainult ohkisid ja puhkisid, et miks sa ikka veel siin olen ja ega sinust asja ei saa

Õ1 mina ei tohi oma toitu süüa õpetajate toas, et minu toit lõhnab halvasti

Ka ülemusepoolse kaudse kiusamist iseloomustas grupist välja tõrjumine ja sotsiaalne isolatsioon.

Õpetajate kiusamiskogemused

Õ6 minu õpetamise asemel rõhutas kõigile kui kasutu ma olen ja kohe algusest mind tõrjuti eemale

Kaudse kiusamise kirjeldused kodus sisaldasid vanematepoolset kiusamist, kus vanemad rääkisid korduvalt sugulastele lapse kohta tõele mittevastavaid jutte kuulujuttudena või siis lapsele räägiti kuulujutte sugulaste kohta, et last tõrjuda. Esines ka lapse kohta valetamist sugulastele.

Õ6 tädi oli nagu see kelle juurde me põgenesime, siis ta ikka leidis viise kuidas temast halvasti rääkida ja tõrjus mind kui me tema juurest jälle tema juurde naasime

Kaudse kiusamise kogemus, esines intervjuueeritavate tagasivaatavates kirjeldustes koos teiste kiusamise liikidega. Näiteks lasteaias jagati lapsed nende perekonna sotsiaalse staatuse järgi kahte ekstreemsesse gruppi ning tõrjutud lapsed kogesid verbaalset õpetajapoolset kiusamist, kus siis ohvreid solvati ja alavääristati

Õ5 vanemad tulid positsiooniga, siis need lapsed olid head ja hoitud ja tunnustatud ja ülejäänud oli siis nagu selline, kes igapäevaselt said tunda, kui mõttetu ja kui rumal ja kui andetu paha laps sa oled

Gümnaasiumis kogetud õpetajapoolset kaudset kiusamist koos verbaalse kiusamisega. Seda iseloomustas karjumine ja valetamine.

Õ4 mingi üksteist klass või kui ta ütles mulle. Et ega sa ei sobi siia kooli

Õ4 ta ei usu ja ta karjub minuga niimoodi....., oledki kõike nagu ausalt teinud ja ta ei usu sind noh

Kaudne kiusamine kogemus esines koos füüsilise ja verbaalse kiusamisega, mida iseloomustas grupist tõrjumine ja sotsiaalne isolatsioon koos verbaalse alavääristamise ja füüsiliselt millegi ära võtmisega.

Õpetajate kiusamiskogemused

Õ2 (gümnaasiumis õpetajapoolne) eelmine kool, kus ma olin, see õpetaja kaebas mu peale ja anti teada, et minu käitumine ei ole kohane kommunistlikule noorele ja võeti tagasi ja see kuldmedal ära ka

Õ1 (kodus sugulaste poolt lapsena) siis kui mina paksuks läksin, siis nad ütlesidki mulle, et aa sa oled samasuguseks paksuks läinud nagu su õed ja siis, et peale seda kui ma paksuks läksin, et siis ma ei olnud nagu jälle mitte midagi väärt nagu. Mitte midagi nad ei hoidnud mind enam, nagu samamoodi hakkasid mõnitama mind, nagu nad tegelikult mu õdedega olid kogu aeg teinud

Õ6 (põhikoolis õpetajapoolne) ma olin kõigi nende häbi ja minu süü ja mida muud. Aga ta jättis mind selle ähvarduse alla. Et kui veel iseloomu näitan või midagi valesti teen, siis isa või lastekodu või vangla, temal vahet pole, tema saadab mind ära. Kui ta mind klassist välja tahtis süüa. Näiteks võttis keset kontrolltööd minu pastaka ära

Õ6 ülemus isoleeris mind üksi nurka, süüdistas teiste muredes ja võttis mu palga ka ära

Õpetajate toimetulekuviisid seoses kiusamise ohvriks langemisega

Neljanda uurimisküsimuse juures kirjeldatud tulemused saab jagada kolme kategooriasse: negatiivne mõju, tõhusad toimetulekuviisid, mittetõhusad toimetulekuviisid. Negatiivse mõju all on toodud kiusamiskogemusele kaasnenud negatiivsed mõjud. Tõhusate toimetulekuviiside all on kiusamise osas esinenud tõhusad toimetulekuviisid. Mittetõhusate toimetulekuviiside juures on välja toodud kiusamiskogemusele mittetõhusad toimetulekuviisid (lisa 5).

Ohvriks langemise negatiivsete mõjudena toodi välja tahtmatud mälestused või unenäod kiusamise ohvrikäitumise kogemustega. Nende juures kirjeldati unenägede kestust aastates ja ka korduvat teemat nendes, mis puudutas agressiooni. Nagu näiteks sama kiusaja pärast või sama põhjuse pärast kiusamise ohvriks langemist. Tahtmatute mälestuste all toodi samuti välja, et need kestsid aastaid või kestavad edasi peale algset kiusamiskogemust ja neid iseloomustas alati sama kontekst või sama inimene agressorina.

Õ5 iga kord kui ma pidin midagi joonistama, siis kuskil ma teadsin, et tegelikult üks õpetaja ütleb mulle ikka veel kui mõttetu ja oskamatu ma olen

Õ4 umbes 10 aastat peale kooli, kuskil kümme aastat oli veel peale kooli aeg-ajalt nägin unenägusid selle isikuga seoses

Õ2 hirmuunenäod, et ma lähen näiteks ma lähen tööle, lähen ülikooli ja meil on vaja mingit grupitööd teha, aga mind ei võeta sinna õppima, olen jälle välja tõugatud

Intervjueeritavate kirjeldused seoses ohvriks langemise mõjudega, mis puudutasid enesevigastamist ja endalt elu võtmist olid kaheksa – ühed intervjueeritavad eitasid autoagressiooni puudutavaid mõtteid, kuid teised tõid välja selliste mõtete olemasolu. Näiteks põhikooli ajal murdealisesena kogetud õpilastepoolse verbaalse kiusamise ohvriks langemise korral.

Õ3 kuuendas klassis tekkis nagu päris tihti see mõte. Just nagu vigastamise asjade mõttes. Et siis oligi et kuna sõimati näiteks a la mingi paksuks või asjadeks

Enesevigastamisest ja eneselt elu võtmise mõtted esinesid tagasivaatavate meenutustena uuritavatel ka algklassides märkides, et need olid seotud õpetajapoolse kiusamisega koolis ja koduste raskustega. Intervjueeritavad tõid välja sotsiaalse isolatsiooni ja eneseväärtusetuse tunde mõtte, et neid ei ole kellelegi vaja.

Õ1 arvasin, et neil nagu vahet ei ole, et vanemad on kodus ja kui ma nüüd lõikan, et nagu mitte kedagi ei huvita

Õ2 ikkagi päeva jooksul mitu korda kui ma mõtlesin, et miks ma siin olen ja kellele mind vaja on .. emotsionaalne tase oli nii madalaks siin koolis tambitud ...Niimoodi lõikunud ei ole, aga peksin enda pead vastu seinat

Õ6 Mitte ühekordne ja kiire tegu. Aeglane tiksumine ja enda hävitamine. Meelega valudeni joomist oli. Suitsetamist nii et paha hakkaks

Õpetajate kiusamiskogemused

Intervjueeritav kirjeldas negatiivse mõjuna oma söömishäiret, mille põhjustajaks ta pidas oma koolikiusamiskogemust ja kodus kogetud kiusamist. Ta tõi siin välja, et kuigi kiusamine võis lõppeda, siis söömishäired jäid talle eluks ajaks külge.

Õ1 ma olin alles siis vääriline nende silmis kui ma olin kõhn

Teiste psühhosomaatiliste mõjudena kirjeldati kõhuvalusid, hüsteeriahoogusid.

Õ1 kuu-kahe tagant olid sellised hüsteeriahood lihtsalt nagu kus, lihtsalt kõik tuli lihtsalt, ma nutsin nagunii, et ma ei suutnud pidama saada

Uurimuses osalenud kirjeldasid läbivalt tõhusa toimetulekuviisi, seoses ohvriks langemisega kui kiusamisvaba keskkonna leidmist, kus nad said sotsiaalset toetust, abi olles lähedastes suhetes teistega. Intervjueeritavad tõi välja kiusamisvaba keskkonna positiivse mõju nende vaimsele tervisele, seoses hoolimise ja üksteise toetamisega.

Õ1 lõpuks kolisin kõige eest vanaema juurde. Seal sai elada

Õ2 sinna gruppi võeti mind vastu ja see oligi nagu teine kodu siis. Seal ei olnud tõrjumist, kiusamist mitte midagi, seal oli kõik lahe

Õ6 Sõpradele kurtsin. Nemad said aru ja sain toetust. Nii toetasime üksteist

Tõhusa toimetulekuviisina toodi välja lapsena oma vanematelt abi otsimine, kui lapsevanem sekkus oma lapse kiusamisjuhtumisse ja aitas tema sotsiaalset keskkonda muuta või kui lapsevanem eemaldas lapse keskkonnast, kus laps oli ohvri rollis.

Õ3 emale rääkisin ja ema aitas mind. Ema lõpetas. Tema ise hakkas kiusaja vanematega suhtlema ja pärast seda lõppes kiusamine ära

Õ5 lõpuks rääkisin emale ja ema võttis mind lasteaiast minema

Toimetulekuviisidena ohvriks langemise korral kirjeldati veel selliseid mittetõhusaid viise nagu autoagressioon, kooli vältimine ja uimastite tarvitamine. Need olid kõik toimetulekumehhanismid

millel olid hiljem negatiivsed tagajärjed ja neid kirjeldati kui ajutisi reaktsioone suurematele muredele.

Intervjueeritav kirjeldas siin oma kõige abitumale kiusamiskogemusele reageerimist, kus ta hakkas põhikooli ajal murdeas alkoholi tarvitama, millest tekkis sõltuvus ja ta liitus delinkventse kambaga.

Õ6 päris nagu käest ära hakkas minema 7ndas ja ega see kooli ajal ei taastunudki. Õpetaja kadus ehk ära, aga too jäi külge.

Koolikiusamise ohvrikäitumine ajendas uuritavaid koolieas kooli vältimine endale haiguse teesklemise läbi ja koolist poppi tegemisega. Haigust simuleerinud kirjalasid koolitundidest põhjuseta puudumisi, et koolikiusamise ohvriks mitte langeda. Intervjueeritavad, kes kirjeldasid, et vältisid kooli, tõid välja, et kodus oli lihtsam seal toimuvast kiusamisest hoiduda või kodust kiusamist tajuti vähemtõsisena kui koolis kogetud kiusamisest. Teisalt, oli intervjueeritavaid, kes kirjeldasid, et kool ja õpiedu olid nende jaoks olulised ning nad kartsid, et koolist puududes peavad nad veel rohkem kiusajatega kokku puutuma.

Õ6 Ma proovisin seda peaaegu iga päev

Õ2 ma käisin ikkagi koolis kogu aeg.... siis ei olnud seda võimalust, et sa ei käi koolis

Koolikiusajate vältimine või nendega suhtlemise olukordade vältimine ei ole alati võimalik intervjueeritavate hinnangul ja kaitseid kiusajaga mitte kokku puutuda mainisid kõik intervjueeritavad tuues välja, et kiusaja vältimine ei olnud tõhus toimetulekuviis. Just vastupidi kiusaja vältimist iseloomustas kiusamisjuhtumite sagenemine, kiusamise arenemine julmemaks, kiusaja osas enama hirmu tundmine.

Õ4 Emaga nagu leppisime kokku, et sellise inimese vastu teisiti ei saagi, sest muidu teeme ehk ise olukorra hullemaks.

Kiusamise ohvrikogemuse mõjud õpetajate karjäärile

Viiendaks uurimusküsimuseks oli, millised on õpetajate kiusamise ohvrikogemuse mõjud nende õpetaja karjäärile. Selle teema juures tekkis kaks kategooriat, positiivsed mõjud õpetaja karjäärile ja negatiivsed mõjud õpetaja karjäärile. Positiivsete mõjudena toodi välja kiusamisele aktiivne sekkumine, negatiivsetele eeskujudele vastupidiselt käitumine, õpilaste ära kuulamine, negatiivsete hinnangute vältimine, sildistamise ja tõrjumise vältimine, abi otsimine kiusamise ohvrikogemusega õpilastele, enesetäiendamine kiusamisvastaste programmide ja koolitustega, kiusamise ennetustegevustest osa võtmine. Negatiivsete mõjude all toodi välja õpetajakarjääri mitte valimine, õpetaja ametikohast lahkumine töökiusamise tagajärjel, hirm langeda töökiusamise ohvriks, tööpakkumisest keeldumine kiusaja pärast, oma kiusajaga samas linnas elamise vältimine. Positiivsete mõjude all toodi välja enam koolikiusamise ja kooli keskkonna muutmisega seotud tagajärjesid. Negatiivsete mõjude all toodi välja rohkem isikuga seotud tagajärjesid. Tulemused kiusamise ohvrikogemuste mõjude kohta õpetaja karjäärile on välja toodud lissasse 6.

Üheks enda koolikiusamise positiivseks mõjuks nimetasid intervjueeritavad, et nemad õpetajatena pakuvad enda õpilastele abi. Intervjueeritavad kirjeldasid, et nad annavad õpilastele teada, et nende juurest võib abi küsida. Näiteks nad annavad kogu klassile teada oma abivalmidusest kui ka teavitavad õpilastele isiklikult. Õpetajad leidsid, et enda abivalmidusest teada andmine ja selle vajadusel individuaalselt meelde tuletamine on olulised osad avatud suhtlusest õpilastega.

Õ5 Teen kõik endast oleneva, et ükskõik milline olukord on, et laps saab tulla, ja öelda, et õpetaja, mul on abi vaja, ükskõik millist. Ja ma ikkagi väga mitmetele õpilastele olen täitsa personaalselt öelnud, et minu juurde võib alati tulla.

Oma abi pakkumise all tõid kõik intervjueeritavad välja ka omapoolse abi andmise kas siis oma aja või empaatia või koolivälise abi otsimisena. Selle all toodi välja õpilaste murede kuulamine, õpilaste tugispetsialisti juurde suunamine, õpilaste kiusamisjuhtudesse sekkumine. Toodi välja, et õpilastele abi pakkumine või vastava abi leidmine on õpetajaameti loomulik ja vajalik osa.

Õ1 ma arvan, tänu sellele, et ma olen ise nii palju kogunud seda, see nagu aitab kuidagi paremini, mida märgata ka

Õpetajate kiusamiskogemused

Õ5 mina olin valmis kohe reageerima, ära võtma või mida iganes tegema, et mul oli see oma kogemusi ka selline, et ma ikka väga tähelepanelikult jälgisin ja kuulasin oma lapsi

Intervjueeritavad tõid veel välja, et nende enda kiusamise ohvrikogemused aitavad neil olla kannatlikud oma õpilastega suhtlemisel ja nad on empaatilised õpilaste ja nende vajaduste osas.

Õ5 ma tahan aru saada, mis toimub ka nende peades, kes on siis teisi teistele haiget teinud, olgu ta siis täiskasvanu või eakaaslane või õpilane. Ja kuidas neid olukordi siis lahendada, kuidas, kuidas olla seal vahel niimoodi, et see ikkagi nagu korda saab.

Intervjueeritavad iseloomustasid õpetajat kes tõhusalt ennetab või sekkub kiusamisjuhtudesse. Õpetajal peab olema kiusamise märkamisoskus. Õpetaja tahab ennetada kiusamiskäitumist, mille tagajärjel muutub koolikeskkond positiivsemaks. Õpetaja peab sekkuma kiusamisjuhtudesse ja mitte jääma kõrvaltvaatajaks. Kui õpetaja kõigile nendele kirjeldustele vastab, siis õpetaja ise on tõhusaks mudeliks nii õpilastele kui ka kolleegidele.

Õ6 Kui need lapsed ei tunne, et keegi nende eest võitleb, siis me olemegi nad maha kirjutanud. Siis me ei saagi neilt midagi ka oodata ega nõuda. Kui me ei kohtle neid võrdväärsete inimestena, siis ega nemad samaga ei vasta ja ega neil ei ole ka tulevikus ajendit selliseks käitumiseks.

Õ2 mida siis ikkagi õpetajad praegu kasutavad, on see sildistamine. See ei sobi, ta ei kõlvanud tollel ajalgi

Kirjeldati õpilastekesksema ja rohkem nende vajadustega arvestavama koolikeskkonna kujundamist. Näiteks liikumispause ja sirutusminutite kaasamise õppetegevuse sekka, sest õpilastel on tunni ajal raske ühe koha peal istuda.

Õ1 toetan nagu sellist liikumispause ja tunnist pauside võtmist

Koolikeskkonna paremaks muutmisel toodi välja ka üldise koolikeskkonna sõbralikumaks ja positiivsemaks muutmise. Püütakse luua ühtehoidvad klassikollektiivid ja julgustatakse üksteise toetamist. Veel nimetati kiusamisvaba kooli olulisust.

Õ4 mina olen idealist, mina ütlen, et juurime välja, onju, et kiusamist ei oleks

Õ5 meie klassi oli ikkagi nii kokkuhoidev ja hästi üksmeelne

Õpetajate kiusamiskogemused

Positiivse koolikeskkonna kujundamisel toodi välja ka ühtehoidvate suhete olulisus õpetaja ja tema õpilaste vahel. Eriti oluliseks peeti klassijuhataja rolli, sest klassijuhataja peaks olema esimene koolikiusamise märkaja ja ennetaja.

Õ2 õppeainete andmisel, isegi kohati ütleks, et see ei ole nii oluline, kuivõrd suhted õpilastega. Ja see suhe on tähtis.

Õ5 matemaatika tunni ajal näiteks ei räägi ainult ainest, räägime ka elust üldiselt

Õpetaja kui tõhus mudel kiusamise ennetamisel. Neid iseloomustati kui kiusamise lahendamisele kaasa aidanud õpetajaid või eeskujuks olnud õpetajaid, kes oskasid luua positiivse klassikeskkonna. Neid iseloomustas inimlikkus, sõbralik temperament, toetav hoiak, professionaalsus ja pühendumus mitte ainult õpetaja ametisse vaid ka enda rolli koolikeskkonna kujundajana. Endale eeskujuks olnud õpetajaid meenutati ka aastaid hiljem positiivsete mõjudena ning intervjuueeritavad tõid välja, et nad püüavad enda õpetaja karjääri kaasata endale eeskujuks olnud õpetajate iseloomuomadusi või nende professionaalsust õpetaja ametile.

Õ6 Need olid ainsad õpetajad kellega ma lõpuks suhtlesin. Ja ka ainsad õpetajad, kelle tundidest ma midagi kätte sain. Need olid kohe inimesed kelle poole ma püüdsin.

Õ5 minu matemaatikaõpetaja mulle tänaseni tohutuks eeskujuks ja ma olin ikka väga, väga tihti, mõtlen ta peale, millise professionaalsusega sügaval kaheksakümneandel teha

Õpetajad, kelle esimene valik ei olnud õpetaja karjäär. Põhjused, miks õpetajaamet ei olnud nende karjäärivalik. Toodi välja, et koolikeskkond meenus üksnes negatiivsena, õpetaja ametit ei saanud kiusamise ohvrikogemusest jäänud märgi tõttu valida, enda õpetajate ja pereliikmete ja ühiskonna negatiivne hoiak õpetaja karjääri heidutas sellest karjäärivalikust eemale. Kirjeldati ka oma ohvrikogemusest tulenenud negatiivset hoiakut kooli- ja haridussüsteemi osas. Kui enda kiusaja oli olnud õpetaja, siis õpetajat nähti negatiivse ametina ning ei soovitud sellega seostuda. Näiteks tõi intervjuueeritav välja värske koolikiusamise ohvrikogemuse, mille tõttu ei olnud temal mingit soovi õpetajana töötada.

Õ6 ma ei tahtnud kooli nähagi peale gümnaasiumi. Ei olnud mingit mõtetki kooli tagasi minna. Koolist ei olnud mitte ühtegi head mälestust

Õpetajate kiusamiskogemused

Toodi välja ka sugulased kes ei toetanud õpetaja karjäär ja selletõttu ei olnud lihtne ülikoolis õpetajaks õppida.

Õ1 sugulased mõnitasid õpetaja karjääri, ütlesid, et keegi meie perekonnast ei ole õpetaja olnud

Üks intervjuueritav kirjeldas kiusamiskogemust, mille tagajärjel ta ei saanud Nõukogude Liidus õpetajana töötada. Intervjuueritav tõi välja, et ta oli juba eelkooliealisena tahtnud õpetajaks saada, ja et vaatamata oma 11 aastat kestnud koolikiusamise ohvrikogemusele, oli ta peale gümnaasiumi lõpetamist kohe lasteaeda tööle läinud, aga kust ta koheselt kõrvaldati, sest teda saatis enda õpetajapoolne kaudse kiusamise juhtum, mis ei lubanud temal õpetajana töötada. Siin kirjeldas ohver gümnaasiumis kogetud õpetajapoolset kiusamist, kus ohver visati koolist välja ebakommunistliku käitumise pärast ja selle tagajärjel ei olnud temal Nõukogude Liidus lubatud haridusasutuses töötada.

Õ2 ma tahtsin minna lasteaeda kasvatajaks või siis ütleme tookord, nagu oli kasvataja abiks siis järjekordselt minu mittekommunistlik päritolu pani selle paika, et. Ma ei sobi lasteaeda oma mineviku tõttu... ma ei saanud ühtegi päeva ei saanud seal töötada, enne juba jõudis info, et Milline ma siis olen

Õpetaja karjäärile negatiivse mõjuna toodi välja ärevust tekitavad mälestused mis segavad töötamist. Ärevust tekitavaid mälestusi iseloomustas oma mineviku meenumine, hirm teiste kriitika ees ja enesekontrolli kaotamine kiusamisjuhtumite korral. Nende puhul toodi välja tööd segavad tunded mille üle ei ole kontrolli ja mis mõjutavad veel aastaid peale kiusamiskogemust neid edasi.

Õ3 mõnikord ikkagi ka, need mälestused tulevad ette või nood meenutused

Õ1 need hääled, mis on tegelikult pannud mind endasse nagu enda vastu ennast nagu väärkohtlema ja need ei ole olnudki tegelikult minu hääled, vaid ongi olnud kas siis nende kiusajate hääled või siis nagu noh, isa ja ka ema ja teiste hääled

Õpetajad kardavad töökiusamise ohvriks langeda. Selle juures tõid intervjuueritavad välja hirmu ja ärevuse, mida nad töökohal tundsid. Intervjuueritavad tõid välja, et nad kardavad lapsevanemate

või oma kolleegide käitumist või kritiseerimist. Need hirmud olid seotud eelnevate õpetajapoolsete koolikiusamise või töökiusamise ohvrikogemustega.

Õ2 kui keegi praegu näiteks kaaskolleegidest peaks riidetuse kallal noh, midagi ütleva siis kuidagi või noh, vahepeal tööl selline ärevus, et äkki nad jälle vaatavad, kritiseerivad, kas ma nüüd olen nagu õpetajale kohaselt riides

Õ4 vanematega nagu, et sa ei tajuks seda kui rünnakut et sa valiksid, jääksid rahulikult, valiksid oma sõnu ja selles mõttes aga ma olen olnud väga pika perioodi oma elus selline, kus ma pean olema alati valmis ennast kaitsma. Ja siis ja siis see nagu võib-olla lööb välja kuidagi.

Õ6 ma annan ühe võimaluse. Kui keegi nüüd minuga halvasti käitub, siis minu jaoks on see inimene maha maetud. Mind on liiga mitu korda seal töö juures. Enam ei usalda. Üks võimalus. Rohkem ei saa.

Intervjuudes toodi välja, et mõned õpetajad väldivad neid kooliajal kiusanud õpetajatega samas koolis töötamist või samas linnas elamist. Intervjuueritavad on öelnud ära tööpakkumistele nendest koolidest, kus neid kooli ajal kiusanud õpetajad praegu töötavad. Veel tõid nad välja, et nad ei kolinud tagasi sinna linna, kus nad teavad, et neid kooli ajal kiusanud õpetaja veel elab või töötab. Põhjustena toodi välja, et nad ei suudaks oma kiusajale andestada, nad ei suudaks oma kiusajaga neutraalselt suhelda, nad ei suudaks oma kiusamiskogemusest enam vaikida, aga nad ei taha enda ohvrikogemusest teistele rääkida, nad ei tunneks end oma kiusaja juures turvaliselt.

Õ6 Mind kutsuti hiljuti tööle. Või noh, tööpakkumine tehti. Üks uus kool tehti. Selline väike ja omamoodi niššiga. Uurisid natuke ja nägin, et see sama õpetaja kes mind piinas oli seal õpetaja. Ma isegi ei mõelnud enam sellele pakkumisele. Ma ei saa sellise inimesega kokku puutuda

Õ4 see sama õpetaja kes mind kiusas, on siamaani seal koolis tööl ja kas ma siis pean mõtlema, et see koht saab siis minu tulevaseks töökohaks. Et need mu enda lapsed lähevad ka sinna kooli. Kuidas ma võin olla kindel, et seal ei toimu praegu sellist sama tegevust.

Arutelu

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada õpetajate tagasivaatavad hinnangud oma kiusamise ohvrikogemustele ja selle mõjud nende õpetaja karjäärile.

Uurimistöös kirjeldasid õpetajad oma koolikiusamise ohvrikäitumise kogemusi ja ka muus kontekstis kogetud kiusamise ohvrikogemusi. Töös uuriti, füüsilise, verbaalse ja kaudse kiusamise liike ja kiusamiskogemusi nii kooli kontekstis kui ka mujal elus esinenud kontekstides. Intervjueeritud õpetajad kirjeldasid ka, millised olid nende kogetud kiusamise ohvrikäitumisega toimetulekuviisid. Eraldi uurimisküsimusena küsiti intervjueeritavatel nende kiusamiskogemuste mõjude kohta nende õpetaja karjäärile.

Füüsilise kiusamise ohvrikogemus

Füüsilise kiusamise ohvrikogemuse juures töid intervjueeritavad välja tagasivaatavad hinnangud seoses füüsilise kiusamise ohvriks langemisega. Füüsilist kiusamist eristas teistest kiusamisliikidest selle juures välja toodud ajaline piiritlemine. Füüsilise kiusamise juures toodi välja kas ajalised intervallid (aastates, nädalates) mille jooksul füüsiline kiusamine toimus või millal see ka lõppes. Ühtlasi füüsilise kiusamise mõju hinnati võrdluses teiste kiusamisliikidega vähem tõsisemaks, tõstes esile, et füüsiline kiusamine lõppes ja selle mõjud ohvrile lõppesid, kui kiusajaga enam kokku ei puutunud. Ainsaks erandiks sellele on uuringus osalenud õpetaja kirjeldus oma gümnaasiumi ajal kogetud õpetajapoolsest füüsilisest kiusamisest, sest sellel oli negatiivne mõju tema õpetaja karjäärile ka peale seda, kui ta oma kiusajaga enam kokku ei puutunud. Teiste kirjeldustes lõppes füüsiline kiusamine siis kui enam kiusajaga kokku ei puutunud.

Füüsiline kiusamine oli ainus kiusamise liik, kus toodi ka kiusamiskogemuse lõppemine välja, kus võrdluses verbaalse või kaudse kiusamisega hinnati füüsilist kiusamist vähem tõsiseks kui verbaalset kiusamist, mis läheb kokku Crozier & Skliopidou (2002) uuringuga, kus toodi välja, et verbaalse kiusamise kogemus nagu näiteks negatiivsed hüüdnimed meenuvad haigeiks tegevatena ka aastaid hiljem tagasivaatavate meenutustena.

Verbaalse kiusamise ohvrikogemus

Verbaalse kiusamise, nagu ka kaudse kiusamise, ohvrikslangemisega seoses tõid intervjueeritavad välja, et selle kogemuse negatiivsed mõjud olid tunda veel aastaid hiljem. Verbaalsel kiusamisel kasutatud solvangud ja alavääristavad märkused olid ohvritel meeles ja need mõjutasid nende igapäevast elu ka käesoleval ajal, kõige enam isegi 50 aastat peale verbaalse koolikiusamise esinemist. Samas üks intervjueeritav tõi lapseikka tagasivaatavalt välja, et kodus tahtis ta mis tahes moel vanamatepoolset tähelepanu ja ka verbaalne vanamatepoolne kiusamine oli üks tähelepanu saamise viise.

Verbaalset koolikiusamist olid kogenud kõik intervjueeritud õpetajad. Verbaalset kiusamist esines lisaks koolikiusamisele ka ülikoolis õppejõu poolt ja kodus ja naabruskonnas oma sugulaste, paarisuhtes ka elukaaslasepoolne ja ka naabrite poolt, mida teistes kontekstides ei esinenud. Eelnevalt on välja toodud, et verbaalset kiusamist kogetakse rohkem algkoolis ja põhikoolis, samas kui keskkoolis esineb rohkem kaudset kiusamist (Sesar *et al.*, 2012). Samas uuringus tuuakse välja, et kiusamine on potentsiaalselt traumaatiline kogemus selle kogejatele seoses psühholoogiliste ja sotsiaalsete kahjudega, sest need jäävad ajas püsima ning vajavad aktiivset sekkumist. Schäfer ja teised (2004) tõid välja ka kiusamiskogemuse ajalise kestuse mõju. Nimelt, et mida kauem kestab kiusamise ohvrikäitumine, seda rohkem esineb ohvritel psühholoogilisi või sotsiaalseid raskuseid, võrreldes nendega, kelle kiusamise ohvrikäitumine kestis lühemat perioodi. Ka selle töö intervjuudes esines kahte laadi hinnanguid verbaalse kiusamise lõppemise kohta. Osad tõid välja, et nende vanemad aitasid kiusamiskogemuse lõpetada ja säästsid nad kiusamise tagajärgedest. Teised toovad välja, et abi ei lõppenud ka täiskasvanutelt abi paludes ning kiusamisest rääkimise tagajärjel läks nende koolikiusamine või töökiusamine veel raskemaks. Kui kiusamise osas paluti oma vanematelt või teistelt täiskasvanutelt abi selle lõpetamiseks, aga nad ei saanud aidata või kui nende aitamine ebaõnnestus, siis kiusamist kogeti veelgi raskemana, sest kas kiusajad said sellest rohkem jõudu juurde ja kiusamine muutus intensiivsemaks või kiusamise talumine muutus ohvrile raskemaks, sest nad olid abi palunud ja nad ei olnud abi saanud.

Kaudse kiusamise ohvrikogemus

Kaudse kiusamise juures sai eristada nelja kombinatsiooni kogetud ohvrikogemusest. On kaudne kiusamise kogemus ilma teiste liikide koosmõjuta, mida kogeti tagasivaatavalt ja seda iseloomustab koolikiusamine sotsiaalse isolatsioonina ja grupist tõrjumisena klassikaaslaste poolt, kus ohvriga ei räägitud, temaga kokkupuudet välditi või teda ei kutsunud teiste juurde. Lapsevanemapoolset kiusamist kodus ja naabruskonnas iseloomustati tagasivaatavalt lapse kohta ja lapsele kuulujuttude ja valede rääkimisena. Kaudse kiusamise tagasivaatavates kogemustes, mida kirjeldati tagasivaatavates hinnangutes koos teiste kiusamise liikidega saab jagada kolmeks: kaudne kiusamine koos verbaalse kiusamisega, kaudne kiusamine koos füüsilise kiusamisega ja kaudne kiusamine koos füüsilise ja verbaalse kiusamisega. Kaudset kiusamist mida kogeti koos teiste kiusamisliikidega iseloomustati kui kõige tõsisemat kiusamiskogemust kooli kontekstis õpetajapoolse kiusamisena, töökiusamise puhul nii kolleegidepoolse kui ka ülemusepoolse kiusamise puhul, kodus ja naabruskonnas oma sugulastepoolse kiusamisena ja ka lasteaias õpetajapoolse kiusamisena. Need olid kiusamiskogemused, kus toodi välja selline kaudse kiusamise liik, nagu grupist tõrjumine ja sotsiaalne isolatsioon, mida saatis verbaalne ja/või füüsiline kiusamine. Sellisel kiusamiskogemusel olid intervjueeritavate sõnul kõige pikemaajalisemad negatiivsed mõjud nende eludele. Skrzypiec ja teised (2011) on varem välja toonud, et mitme liigiga või mitmes kontekstis kogetud kiusamisega on raskem toime tulla ja kui ainult ühe liigiga või ainult ühes kontekstis kogetud kiusamise ohvrikogemusega. Eraldi toodi välja ka kiusamise sotsiaalne avalikkus, kus kiusamises ei osalenud ainult ohver ja kiusaja vaid ka kõrvalseisjad, kes ei aidanud kiusamiskogemust lõpetada või kes ühinesid kiusajaga, sest nad kartsid võimuka kiusaja vastu hakata ja püüdsid ise vältida kiusaja ohvriks langemist, ühinedes tema alustatud kiusamiskäitumisega, mis väljendus kooli kontekstis õpetajapoolse kiusamisena, lasteaias õpetajapoolse kiusamisena, ülemusepoolse töökiusamise juures. Kõrvalseisja olulisust on ka varem välja toodud kiusamiskäitumise olulise mõjutajana (Kõiv 2006, Salmivalli 2010), märkides, et kui kõrvalseisjad jäävad passiivseks ja ei püüa kiusamiskäitumisse sekkuda, siis kiusamiskäitumine justkui normaliseerub. Põrhöla (2016) on välja toonud, et kiusamise ohvrikäitumise roll põhikoolis või keskkoolis võib kanduda ülikooli tudengina. Antud uurimistöös toodi välja koolikiusamise mõju kodus ja naabruskonnas kogetud kiusamisele, kus koolikiusamise

tagajärjel langenud akadeemilised tulemused muutusid kiusamisallikaks kodus ja naabruskonnas kogetud lapsevanematepoolse, sugulastepoolse, naabritepoolsele kiusamisele.

Sullivan ja teised (2004) toovad välja, et kõrvalseisjad on kiusamiskäitumise seisukohalt isegi tähtsamad kui ohvrid või kiusajad, sest kui kõrvalseisjad ei vaataks kiusamist pealt, vaid sekkuksid, siis kiusamine ei jääks varjatud käitumiseks. Ka antud töö tulemustes toodi välja kõrvalseisjate mitte sekkumine kiusamise korral. Tagasivaatavate hinnangutena toodi, lasteaias, algkooli ja põhikooli astmel õpetajapoolse kiusamise ja ka ülemusepoolse töökiusamise juures, välja, et kiusamine oli avalik, aga kõrvalseisjad jäid passiivseks või järgisid kiusaja eeskujut ning ühinesid ohvri kiusamisega, sest nad kartsid sattuda kiusaja ohvriks. Kui uuritavate tagasivaatava hinnangu põhjal ilmnes koolikiusamist, siis toodi kõrvaltvaatajana välja õpetajad, kes nägid või teadsid kiusamisest, aga kes ei sekkunud kiusamisjuhtudesse. Tagasivaatavates hinnangutes nii ülemusepoolse kui ka kolleegidepoolse kiusamise juures toodi välja passiivseks jäänud kõrvalseisjad või kiusamisega ühinenud kõrvalseisjad, kes kartsid langeda kiusaja järgmiseks ohvriks. Sama toid ka välja selles töös intervjueritud ohvrikäitumisega õpetajad oma tagasivaatavates meenutustes lasteaias kogetud õpetajapoolse kiusamise puhul, kooli kontekstis õpetajapoolse kiusamise puhul algkoolis, põhikoolis ja gümnaasiumis, kolleegidepoolse ja ülemusepoolse töökiusamise puhul. Nimelt eraldi toodi välja abi palumine ja selle mitte saamine või abi kättesaamatus liiga suure hierarhilise tasakaalutuse pärast suhetes, sest kogu võim oli lasteaias ja kooli kontekstis õpetaja käes või töökiusamise puhul ülemuse või kiusavate kolleegide käes, kus juhtkond eiras või vältis töökiusamise tunnistamist. Töökiusamise kontekstis toodi välja abi kättesaamatus hierarhilise suhte tasakaalutuse pärast või töökeskkonnas normaliseerunud kiusamiskäitumise pärast. Koolikiusamisele paluti abi oma lapsevanematelt, sugulastelt ja õpetajatelt. Need kellel oli koolikiusamise ohvrikäitumise kogemus võisid saada abi oma vanematelt, aga õpetajatelt nemad abi ei saanud. Õpetajatelt abi mitte saamine on loomulikult muret tekitav tõdemus, mis antud töö tulemustest selgub, sest eelnevad uurimused (Kõiv 2006; Glover *et al.*, 2000; Hunter *et al.*, 2004; Smith 2014) näitavad just, et oluline osa kiusamise ennetus- või sekkumistööst peaks algama just kellelegi rääkimisest ja eelkõige täiskasvanule (lapsevanemale, õpetajale) rääkimisest, aga antud ohvrikogemusega uuritavad tagasivaatavates meenutuses kooliajal õpetajatele ohvriks langemisest rääkimisest üldjuhul abi ei saanud või isegi muutus kiusamine raskemaks, sest teised õpetajad ühinesid algse kiusajaga. Tenenbaum ja teised

(2011) toovad välja, et põhikooli koolikiusamise ohvrid, kes otsivad oma kiusamiskogemusele sotsiaalset abi eakaaslastelt või endast hoolivatelt täiskasvanutelt, mis ei ole piiratud õpetajatele teatamisega, on positiivsemate tagajärgedega, sest nõnda võivad nad saada ka emotsionaalset tuge oma kiusamiskogemusele või õpivad erinevaid viise probleemidega toimetulekuks. Ka antud uurimistöös tuuakse positiivsete toimetulekuviisidena välja kiusamisvaba keskkonna otsimine ja lapsevanematelt või sõpradelt saadud tugi, mis aitasid neil tagasivaatavate meenutustena kiusamisega tõhusalt toime tulla.

Mis tuleb eraldi välja selle töö intervjueeritud õpetajate tagasivaatavates meenutustes, on kooli kontekstis esinenud õpetajapoolse kiusamise tõsisemaks hindamine koolikiusamisest. Just nimelt õpetajapoolse kiusamiskogemuse juures väljendati abituse ja pääsematuse tundeid kooliajast. Näiteks koolikiusajateks olnud õpilaste juures toodi välja, et kiusajad olid ise kodus kiusatud või nad kiusasid proaktiivselt enda kaitsmiseks, üritades vältida ise teiste kiusamiskäitumise ohvriks mitte jäämist. Intervjueeritavad hindasid tagasivaatavalt üldjuhul oma koolikiusamist vähem tõsisemaks kui enda suunas õpetajapoolset kiusamist kooliaja kontekstis. Kuigi koolikiusamist esines antud uurimistöös valimis kõigil intervjueeritavatel, hindasid nad tagasivaatavalt koolikiusamist vähem tõsisemaks kui õpetajapoolset kiusamist kooli ajal. Tagasivaatavalt tõid intervjueeritavad ka enda koolikiusamisejuhtumites kiusajateks olnud õpilaste osas välja empaatia ning iseloomustasid ka end kiusanud õpilasi kui mingi neile teadmata kiusamiskäitumise ohvreid. Samas täiskasvanutepoolset töökiusamist, koolis õpetajatepoolset kiusamist kui ka kodus ja naabruskonnas kogetud kiusamist kirjeldati tõsisemana kui oma koolikiusamise kogemust, kusjuures täiskasvanutepoolisel kiusamisel oma kiusajate osas empaatiat ei väljendatud.

Kiusamiskogemuse negatiivsed mõjud ohvrile ja kiusamiskogemusega seotud toimetulekuviisid

Farrington & Ttofi (2011) tõid välja, et kiusamisega kokku puutunud kannatavad suurema tõenäosusega probleemi negatiivsete tagajärgede all, näiteks suureneb risk käituda vägivaldselt ja antisotsiaalselt ning tarbida uimasteid. Sama on ka siin uurimustöös, kus mitmed intervjueeritavad mõtlesid suitsiidist, olid autoagressiivsed või kasutasid toimetulekuks uimastid.

Einarsen (2005) toob välja, et töökiusamine võib viia tõsiste terviseprobleemideni. Töökiusamise ohvriks langemine võib muuta inimese ettekujutusi oma töökeskkonnast ja ohvrid võivad tunda, et töökeskkonnas valitseb oht või neid vaevavad ebakindlus või eneses kahtlemine ning töökiusamine võib tekitada erinevaid emotsionaalseid, psühhosomaatilisi või psühhiaatrilisi probleeme. Samad tulemused ilmnevad ka antud uurimustöö raames intervjueeritud kiusamise ohvrikogemusega õpetajatel, kes kirjeldasid tahtmatuid mälestusi, hirmuunenägusid, üldist ärevust, eneses kahtlemist, söömishäireid ja hirmu uuesti kiusamise ohvriks langeda. Eraldi toodi välja, et mida pikemaajalisem oli kiusamise ohvrikogemus, seda tõsisemaks nad hindasid oma kiusamise ohvrikogemusest tingitud tagajärgi. Sama on toonud välja ka Crozier & Skliopidou (2002), et mida pikemaajalisem on kogetud kiusamine, seda kahjustavam on selle pikaajaline mõju kiusamiskäitumise ohvrile.

Hunter ja teised (2004) uurisid laste ja noorukite kiusamise ohvrikäitumisega seotud toimetulekuviise. Nad tõid oma uurimuses välja, et nende valimis olnud uuritutest umbes 48% poisse ja 45% tüdrukuid kogesid oma elu jooksul mingit laadi koolikiusamist. Nad uurisid laste kiusamiskogemuse toimetulekuviise ja leidsid, et neil on omad positiivseks ja negatiivseks hinnatud toimetulekuviisid. Näiteks kiusajaga rääkimine, tema eiramine või kuskilt abi otsimine olid positiivsed strateegiad. Vastu astumine, olukorra üle naljatamine, selle pisendamine ja olukorra vältimine olid negatiivsed toimetulekuviisid, sest need ei andnud kiusamise lõppemisele kaasa. Teised uuringud laste enda toimetulekuviiside kohta (Donoghue *et al.*, 2014; Hunter & Boyle 2004), näitavad, et lapsed, kes valivad positiivsemad toimetulekuviisid ja kes teavad kiusamise negatiivseid mõjusid, julgevad ka teavitada kiusamisjuhtumitest rohkem kui negatiivsete toimetulekuviisidega õpilased. Ka selles uurimustöös tõid intervjueeritavad oma tagasivaatavates hinnangutes välja, et vanematele ohvrikäitumisest koolis rääkimisest said nad mõnel juhul abi ja teised ütlesid, et vanematele rääkimine ei aidanud, sest vanemad olid omakorda tagakiusatud olukordades või neil ei olnud piisavalt sotsiaalseid oskuseid või sotsiaalset võimu laste aitamiseks. Kui õpetaja oli kiusajaks, siis vanematelt abi ei saadud. Töökiusamise juures toodi välja, et juhtkonnalt ega kolleegidelt ei saadud abi ei kolleegidepoolse ega ülemusepoolse kiusamise korral, sest tagasivaatava hinnangu põhjal esines suhetes liiga suurel määral hierarhilist tasakaalutust ja ohvril ega kõrvalseisjatel ei olnud piisavalt võimalusi ohvri aitamiseks.

Koetud ohvrikäitumise mõjud õpetaja karjäärile

Kiusamise ohvrikogemuse mõjud õpetaja karjäärile toodi välja nii positiivsete kui ka negatiivsete mõjudena, kus positiivsete mõjude juures esines kõige rohkem empaatiat ja abivalmidust oma õpilaste osas ning negatiivsete mõjude juures toodi välja ohvrikogemuse takistavad ja segavad mõjud õpetaja karjäärile.

Ühe positiivse mõjuna kirjeldati oma ülikoolihariduse kasulikkust. Intervjueeritavad kirjeldasid kasulikke teooriad ja praktilisi ennetusmeetmeid, mida nad said rakendada ka aineõpetajana oma igapäevatoos seoses õpilaste kiusamiskäitumise ennetamisega. Uuringus osalejad tõid siin välja isikliku abi mida nad ülikoolis õpetajakoolituse õpingutest said. Veel tõid nad välja tugispetsialistide koolitamise olulisuse ja kiusamisvastaste programmide kasulikkuse. Eraldi toodi välja KiVa programmi, mille tunde olid intervjueeritavad oma igapäevases töös läbi viinud ja mille nähtava kasulikkuse nad tõstsid esile. Kõik intervjueeritavad nentisid, et nad oleksid ise võimelised kiusamist ennetavaid tunde läbi viima ja nad olid huvitatud sellistel koolitustel osalemisest.

Ühe positiivse mõjuna tõid intervjueeritavad välja, et oma kiusamise ohvrikogemuse tagajärjel on uuritavad aktiivsed koolikiusamisjuhtudesse sekkujad. Nimelt et meenus oma ohvrikogemusest kiusamise ohvrikogemusele negatiivselt reageerimisest või mitte reageerimisest ajendab neid õpetajana töötades aktiivselt sekkuma õpilaste kiusamisjuhtumitesse. Sellel on positiivne mõju ka nende õpetajate õpilastele, sest õpilased saavad oma õpetajatelt vajalikku tuge ja klassi või koolikeskkond on sellepärast positiivsem. Lunderi & Tharaldseni (2020) uuringus toodi välja, et õpilastel, kes oma hinnangul ei saanud oma õpetajatelt vajalikku tuge, oli vähem suhteid eakaaslastega ja neil oli vähem sõpru kui oma eakaaslastel.

Tambur & Vadi (2012b) toovad töökiusamise ühe peamise põhjusena välja negatiivset käitumist salliva organisatsioonikultuuri, kus otsesed ülemad väldivad stressirohketesse olukordadesse sekkumist ning töökiusamine saab jätkuda. Kõige sagedamini esineb töökiusamist liigse töökoorma jagamise ja informatsiooni mitte jagamisena, tööd jälgitakse liiga pingsalt või töötajale jagatakse võimatu tähtajaga ülesandeid. Nende uuringust tuleb välja tööga seotud kiusamine ja isikuga seotud kiusamine. Esile on toodud (De Wet 2014, Tambur & Vadi 2012a), et töökiusamist soodustavad koolikeskkonnas esinevad negatiivsed tõekspidamised ja hoiakud, mille alusel tunnevad töötajad rohkem stressi, on ärevil ning see võib soodustada töökiusamise

esinemist. Kui organisatsioonikultuuris on puudujääke, siis kolleegidevahelised pinged kasvavad teadmatuses töökohal esinevate muutusetena. Einarsen (2000) toob ka välja juhtkonnapoolse negatiivse käitumise eiramise, sest juhtkonnapoolse sekkumise puhul on tegemist ametliku juhtumiga millele võivad kaasneda organisatsioonilised kulud. Antud uurimistöö ohvrikäitumist kogunud õpetajate hinnangul toodi välja, et erinevate põlvkondade õpetajate vahel tekib konflikte ja lahkarvamusi, millest võib alata kolleegidepoolne kiusamine nii õpetajale sobiva käitumise kui ka õpetamistöö ja ülesannete sobilikkuse kohta. Näiteks vanema põlvkonna esindajad halvustavad uute õpetajate õpetamise meetodeid, alavääristades nende kõrgkoolis saadud teadmisi või andes neile negatiivseid hinnangulisi silte. Ülemusepoolse kiusamise all on kirjeldatud kiusamisele sekkumise vältimist ja kiusamise peitmist või kiusamisjuhtumi pisendamist.

Kolleegidepoolse ja juhtkonnapoolse kiusamise vähendamiseks kirjeldati kiusamisvaba kooli olulisust ja parema töökeskkonna kujundamist. Nõnda võiks Hoeli & Cooperi (2010) eeskujul muuta koolisisest organisatsioonikultuuri. Oma uurimuses esitavad nad organisatsioonikultuuri parandamiseks 4 aspekti: kiusamisvaba organisatsioonikultuuri juurutamine, kus ka juhtkond peab kriitiliselt analüüsima oma käitumist (sest juhtide käitumine mõjutab otseselt ja kaudselt kiusamist töökohas); töökiusamise juhtumitest teavitamise julgustamine, mille läbi tagatakse aus ja tõhus juhtumite lahendamine; enesetäiendus, kus õpetajatele pakutakse juhtimisoskuste, stressijuhtimise, emotsioonide kontrollimise koolitusi; tööstressi alandamine, töökeskkonna parandamine ja töökoormuste hindamine.

Samas nagu mitmed intervjueeritavad välja tõid, siis ei uskunud nad, et nad võiksid oma koolist seoses töökiusamise ohvrikäitumisega abi leida. Näitena võib siinkohal tuua intervjueeritud õpetaja kolleegidepoolne avalik ja ajas korduv töökiusamine kiusamine, mida juhtkond ei takistanud ning lapsevanematepoolse õpetaja kiusamise, mille tagajärjel intervjueeritud õpetaja oma töökohalt lahkus. Mõlemad õpetajad tõid välja, et nende töökohal kogetud kiusamine muutis nende töökeskkonna ähvardavaks ning et töökohal kogetud kiusamine pärssis nende töövõimet, ja mõjutas negatiivselt nende arvamust töökeskkonnast. De Wet (2014) toob välja, et töökiusamise kogemus põhjustab omakorda tööle pühendumise vähenemist ja soodustab töökohast lahkumist või mõtteid töökohalt lahkuda. Jensen (2022) toob omakorda välja, et mida suurem on õpetajate vaimne koormus, seda suurem on nende läbipõlemiseoht, mis omakorda soodustab klassisisest kiusamist õpilaste vahel. Kuna mõlemad intervjueeritavad olid nende kiusamise ohvrikogemuste

ajal alles alustavad õpetajad, siis võib see viidata ühele õpetajatööga seonduvatest riskidest. De Wet (2012) toob välja riskitegurid, miks alustavad õpetajad on haavatavad kiusamise osas. On isiklikud põhjused, näiteks et alustavatel õpetajatel ei ole veel enesekehtestamise oskust või piisavalt kogemusi; või institutsionaalsed mured, kus toetust ei ole piisavalt, nad ei oska veel märgata ja sekkuda kiusajate käitumisse; sotsiaalsed põhjused, kus ühiskonnas ei hinnata õpetajate ametit, õpetajate autoriteeti ei tunnustata või koolil ei ole poliise kiusamisega toime tulemiseks.

Oluliseks on kooli organisatsiooni parandamine ja õpetajatele piisava toe andmine nende karjääri esimestel aastatel, sest nii rahvusvahelisel tasandil kui ka Eestis on aktuaalseks koolis tööd alustavate õpetajate lahkumine õpetajate ametist (Linqvist & teised 2014; INTO 2000,2006) ja probleemiks on haridusmaasikul, et alustavad õpetajad (Selliov & Vaher 2018) lahkuvad juba oma esimese aasta jooksul ning tagasi õpetajaks ei naase.

On leitud, et õpetajate vastu suunatud koolikiusamine võib olla füüsilist laadi, kus õpilased on füüsiliselt vägivaldsed oma õpetajate osas (Longobardi *et al.*, 2019; Kõiv 2015). Antud uurimustöö õpetajad tõid küll välja töökiusamise ohvrikogemused kolleegidepoolse ja ülemusepoolse ning õpetajatena ka lapsevanematepoolse kiusamisena, aga õpilastepoolset füüsilist, verbaalset ega kaudset kiusamiskogemust ei esinenud.

Kõik intervjueritavad tõid välja mõne tagasivaatava negatiivse hinnangu enda õpetajate kiusamiskäitumise kohta kooli ajal, kas siis kiusaja või kõrvalseisjana. Nende mälestustes tõid nad välja abituse ja pettumuse nende õpetajate osas kes nägid ja kuulsid ohvrikogemustest, aga kes ei teinud midagi selle peatamiseks ega sekkumiseks. Kui õpetaja ise oli kiusajaks, siis sellel oli intervjueritavate sõnul tõsisem mõju kui õpilastepoolisel kiusamisel. Veel toodi välja selge eristus õpetajapoolse kooli kontekstis esinenud kiusamise ja õpilastepoolse kiusamise vahel seoses kiusamise põhjendamisega. Nimelt õpilastepoolset kiusamist-tagasivaatavalt interpreteerides oldi empaatilised – tuues välja, et lapsed kes kiusavad vajavad samamoodi tähelepanu ja abi nagu need kes langevad ohvriteks. Samas õpetajapoolse kiusamist ei kirjeldatud empaatilisel ja toodi välja, et õpetajad kes kiusasid, kuritarvitasid oma positsiooni ja oma hierarhilsit võimu. Õpetajapoolse kiusamise korral tunti end koolis abituna ja mitte-ükski intervjueritu ei osanud sellele käitumisele põhjuseid leida.

Õpetajate kiusamiskogemused

Thuściak-Deliowska (2015) kasutas enda uurimuses Retrospektiivse kiusamise küsimustikku õpetajahariduse tudengite ja peatselt õpetajaametis alustavate õpetajate koolikiusamiskogemuste uurimiseks. Uurimus toob välja, et õpetajad märkavad enim kiusamist nendel kooliastmetel, kus nende enda õpetajakogemused olid. Õpetajad on teadlikud, kuidas reageerida ja nad on teadlikud mida kiusamiskogemustega õpilaste juures märgata. Samas tõdetakse, et õpetajakoolituses ei saa neile anda igaks olukorraks teadmisi ette, aga tõdetakse ka, et koolitusprogrammide ja õpetatavaga saab õpetajaid paremini ette valmistada kiusamisjuhtumitele reageerimiseks. Ka antud uurimistöö intervjuueeritavad tõid välja kasulikud teadmised õpetajakoolitusest, mida nad rakendavad oma töös õpetajana. Kirjeldati oma kiusamise ohvrikogemuste mõju igapäevases suhtluses teiste inimeste ja enda kolleegidega, kus negatiivse mõjuna on välja toodud hirm olla töökiusamise ohver, ~~on~~ hirmu olla tõrjutud kolleegide seas või tuntakse hirmu teiste täiskasvanute tagakiusamise ees. Teisest küljest positiivsete mõjudena märgitakse, et osatakse aktiivselt kiusamisjuhtudesse sekkuda, kuulatakse laste muresid ja kiusatuid, ollakse õpilastele toeks, pöörduakse tugispetsialistide poole ja võetakse osa kiusamise ennetusprogrammide koolitustest ning rakendamine neid aineõpetaja töös.

Intervjuude vastustes rõhutati tugispetsialistide ja kiusamisvastaste programmide vajalikkust. Eraldi toodi välja sotsiaalpedagoogide vajalikkus, sest nemad saavad väga palju ära teha kiusamise ennetamiseks ja kiusamisjuhtumitele sekkumisel. Klassijuhatajat iseloomutati kui esimest lüli lapse ja kodu vahel. Ühtlasi väljendati kahetsust, et neil enda kooli ajal ei olnud tugispetsialisti ega empaatilist klassijuhatajat kelle poole pöörduda.

Ühe positiivse mõjuna tõid intervjuueeritavad välja endale eeskujuks olnud õpetajate järgi käitumise seoses professionaalsusega õpetajana ja õpilastest hoolimisega. Endale eeskujuks olnud õpetajaid iseloomutati kui avatud ja sõbraliku suhtumisega inimesi, kes olid eeskujuks nii õpetaja kui ka inimesena. Kui õpilane tajub, et ta õpetaja on empaatiline ja tema murede osas toetav, siis sellel on ka positiivne mõju õpilase vaimsele heaolule (Thoits 2011).

Töö piirangud

Antud uurimuses esines ka mõningaid kitsaskohti. Käesoleva töö üheks piiranguks võib lugeda valimis olnud naissoost intervjuueeritavate enamust. Toetudes kirjandusele mujal maailmas on koolikiusamises erinevusi sõltuvalt õpilaste soost (Olweus, 1993; Kõiv, 2006, Smith *et al.*, 2018). Seega tuleks tulemusi käsitleda enamuses tüdrukute koolikiusamisest ja ohvrikogemustest

lähtudes. Samuti tuleks arvesse võtta, et valimi suurus oli suhteliselt väike võrreldes õpetajate arvuga, kes on teistes Eesti uuringutes oma kiusamiskogemusi kirjeldanud (Kõiv 2006, 2017, 2020). Töö autori andmetest lähtuvalt puuduvad Eesti kontekstis uurimused, mis keskenduksid tagasisivaatavalt kogu kooliajale, muudes kontekstides ohvrikogemustele ja arvestades ka enda ohvrikogemuste tagasisivaatavaid hinnanguid oma õpetaja karjäärile. Samuti kohandati magistritöö raames eelnevalt eesti konteksti adapteeritud – „Retrospektiivne kiusamise küsimustiku“ küsimused, mis oli eesti keelde adapteeritud (Mäesalu 2016: A. Mäesalu ja K. Kõiv) intervjuuküsimusteks, mis annab võimaluse tulevastes uurimustes seda mõõtevahendit kasutada ning lisaks uurida ka ohvrikogemuste mõju õpetaja karjäärile. Töö praktiliseks väärtuseks peab töö autor seda, et toetudes töö tulemustele saavad koolide juhtkonnad ja ka õpetajad mõista, millised on kiusamiskogemuse pikaajalised mõjud nende kolleegidele ja enda õpilastele, mille arvelt edendada omavahelist koostööd kooli kontekstis ning et õpilastele antav haridus oleks kvaliteetsem ja õpilaste kogemusi arvestav. Samuti on edaspidi võimalik arvestada, millist abi või toetust kiusamiskogemusega õpetajad vajavad ning neid ka õpetajatele võimaldada. Töö rakenduslik väärtus seisneb nii koolikiusamise kui ka muudes kontekstides esinevate ohvrikogemuste kirjeldamises ja probleemi esiletoomises, mis võimaldab planeerida valdkonna ennetus- ja sekkumistööd ning arvestada toetuse kättesaadavust ohvrikogemustega õpetajatele. Uurimuse tulemusi võib näha ka edasiste uurimuste jätkumise alusena, mille baasil edasi uurida mineviku koolikiusamise kogemuste võimalikku mõju juba töötavatele või tulevastele õpetajatele.

Tänuõnad

Tänan oma juhendajat, Kristi Kõivu, toetuse, kannatlikkuse ja igakülgse abi eest.

Tänan ka oma perekonda tööks vajaliku aja võimaldamise eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

/allkirjastatud digitaalselt/

Kuupäev:

Kasutatud kirjandus

Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive behavior, 18*(2), 117-127.

Bogolyubova, O., Skochilov, R., & Smykalo, L. (2015). Childhood victimization experiences of young adults in St. Petersburg, Russia. *Journal of Interpersonal Violence, 30*(7), 1153-1167.

Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford University Press.

Chapell, M. S., Hasselman, S. L., Kitchin, T., Lomon, S. N., MacIver, K. W., & Sarullo, P. L. (2006). Bullying in elementary school, high school, and college. *Adolescence, 41*(164), 633-648.

Cismaru, M., & Cismaru, R. (2018). Protecting University Students from Bullying and Harassment: A Review of the Initiatives at Canadian Universities. *Contemporary Issues in Education Research, 11*(4), 145-152.

Coleyshaw, L. (2010). The power of paradigms: A discussion of the absence of bullying research in the context of the university student experience. *Research in Post-Compulsory Education, 15*(4), 377-386.

Cooper, C. L., Hoel, H., & Faragher, B. (2004). Bullying is detrimental to health, but all bullying behaviours are not necessarily equally damaging. *British Journal of Guidance & Counselling, 32*(3), 367-387.

Cooper, L. A., & Nickerson, A. B. (2013). Parent retrospective recollections of bullying and current views, concerns, and strategies to cope with children's bullying. *Journal of Child and Family Studies*, 22(4), 526-540.

Crozier, W. R., & Skliopidou, E. (2002). Adult recollections of name-calling at school. *Educational Psychology*, 22(1), 113-124.

De Wet, C. (2010). The reasons for and the impact of principal-on-teacher bullying on the victims' private and professional lives. *Teaching and Teacher Education*, 26(7), 1450-1459.

De Wet, C., & Jacobs, L. (2013). South African teachers' exposure to workplace bullying. *TD: The Journal for Transdisciplinary Research in Southern Africa*, 9(3), 446-464.

De Wet, C. (2014). Educators' understanding of workplace bullying. *South African Journal of Education*, 34(1), 1-16.

De Vos, J. (2012). *Teachers' experiences of workplace bullying and its effects on health: developing a multi-level intervention programme* (Doctoral dissertation, North-West University).

Delfabbro, P., Winefield, T., Trainor, S., Dollard, M., Anderson, S., Metzger, J., & Hammarstrom, A. (2006). Peer and teacher bullying/victimization of South Australian secondary school students: Prevalence and psychosocial profiles. *British Journal of Educational Psychology*, 76(1), 71-90.

Donoghue, C., Almeida, A., Brandwein, D., Rocha, G., & Callahan, I. (2014). Coping with Verbal and Social Bullying in Middle School. *International Journal of Emotional Education*, 6(2), 40-53.

Einarsen, S. (2000). Harassment and bullying at work: A review of the Scandinavian approach. *Aggression and Violent Behavior*, 5(4), 379-401.

Einarsen, S. (2005). The nature, causes and consequences of bullying at work: the Norwegian experience. *Pistes*, 7(3), 1-14.

Eslea, M., & Rees, J. (2001). At what age are children most likely to be bullied at school?. *Aggressive Behavior*, 27(6), 419-429.

Fahie, D., & Devine, D. (2014). The impact of workplace bullying on primary school teachers and principals. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 58(2), 235-252.

Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2011). Bullying as a predictor of offending, violence and later life outcomes. *Criminal Behaviour and Mental health*, 21(2), 90-98.

Frisén, A., Hasselblad, T., & Holmqvist, K. (2012). What actually makes bullying stop? Reports from former victims. *Journal of Adolescence*, 35(4), 981-990.

Glover, D., Gough, G., Johnson, M., & Cartwright, N. (2000). Bullying in 25 secondary schools: Incidence, impact and intervention. *Educational Research*, 42(2), 141-156.

Helgeland, A., & Lund, I. (2017). Children's voices on bullying in kindergarten. *Early Childhood Education Journal*, 45(1), 133-141.

Hodson, R., Roscigno, V. J., & Lopez, S. H. (2006). Chaos and the abuse of power: Workplace bullying in organizational and interactional context. *Work and Occupations*, 33(4), 382-416.

Hunter, S. C., Boyle, J. M., & Warden, D. (2004). Help seeking amongst child and adolescent victims of peer-aggression and bullying: The influence of school-stage, gender, victimisation, appraisal, and emotion. *British Journal of Educational Psychology*, 74(3), 375-390.

Hunter, S. C., Mora-Merchan, J., & Ortega, R. (2004). The long-term effects of coping strategy use in victims of bullying. *The Spanish Journal of Psychology*, 7(1), 3-12.

Hutzell, K. L., & Payne, A. A. (2012). The impact of bullying victimization on school avoidance. *Youth Violence and Juvenile Justice, 10*(4), 370-385.

Hymel, S., & Swearer, S. M. (2015). Four decades of research on school bullying: An introduction. *American Psychologist, 70*(4), 293-299.

Ireland, J. L. (2000). "Bullying" among prisoners: A review of research. *Aggression and Violent Behavior, 5*(2), 201-215.

Irish National Teachers' Organisation, INTO. (2000). *Staff Relations: A Report on Adult Bullying in Schools*. Irish National Teachers' Organisation.

Irish National Teachers' Organisation, INTO. (2006). Workplace bullying survey results. *Unpublished report presented at the INTO, March 2006 Equality Conference, Tullamore, Ireland*.
In. Fahie, Declan (2014). Blackboard bullies: workplace bullying in primary schools. *Irish Educational Studies, 33*(4): 435-450

Jacobs, L., & Teise, K. L. (2019). Educators' subjective experiences of workplace bullying within a perceived neoliberalist education system. *South African Journal of Education, 39*(4), 1-9.

Jensen, M. T. (2022). Are test-based policies in the schools associated with burnout and bullying? A study of direct and indirect associations with pupil-teacher ratio as a moderator. *Teaching and Teacher Education, 113*, 103670. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103670>

Kokko, T. H., & Pörhölä, M. (2009). Tackling bullying: Victimized by peers as a pupil, an effective intervener as a teacher?. *Teaching and Teacher Education, 25*(8), 1000-1008.

Kõiv, K. (2006). Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajata kiusamine õpetajate poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanema poolt. *Tartu: Vali Press*.

Kõiv, K. (2015). Changes over a ten-year interval in the prevalence of teacher targeted bullying. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 171, 126–133.

Kõiv, K. (2016). Vanglakiusamise kirjeldav analüüs ühe Eesti meestevangla näitel. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri = Estonian Journal of Education*, 4 (2), 165–190.

Kõiv, K. (2017). Õpetaja ja sotsiaalpedagoog kui kiusamise ohvrid. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 5(2), 133–154.

K, Kõiv. (2020). Description of teachers' experiences on being bullied by students. In: P. Besedová, N Heinrichová, & J. Ondráková (Eds.). *European Proceedings of International Conference on Education and Educational Psychology EpICEEPSY*. 43–53. Published by European Publisher.

Levine, E., & Tamburrino, M. (2014). Bullying among young children: Strategies for prevention. *Early Childhood Education Journal*, 42(4), 271-278.

Leymann, H. (1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence and Victims*, 5(2), 119-126.

Lindqvist, P., Nordänger, U. K., & Carlsson, R. (2014). Teacher attrition the first five years—A multifaceted image. *Teaching and Teacher Education*, 40, 94-103.

Longobardi, C., Badenes-Ribera, L., Fabris, M. A., Martinez, A., & McMahon, S. D. (2019). Prevalence of student violence against teachers: A meta-analysis. *Psychology of Violence*, 9(6), 596–610.

Lunder, M. M., & Tharaldsen, K. B. (2020). Following up with bullied pupils: perceptions from young adults in Norway who were previously exposed to bullying. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 25(3-4), 264-277.

Matthiesen, S. B., & Einarsen, S. (2010). Bullying in the workplace: definition, prevalence, antecedents and consequences. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 13(2), 202-248.

Monks, C. P. & Coyne, I. (Eds.) (2011). *Bullying in different context*. Cambridge Press.

Monks, C. P., Smith, P. K., & Swettenham, J. (2003). Psychological correlates of peer victimisation in preschool: social cognitive skills, executive function and attachment profiles. *Aggressive Behaviour*, 31(6), 571–588

Monks, C. P., Smith, P. K., Naylor, P., Barter, C., Ireland, J. L., & Coyne, I. (2009). Bullying in different contexts: commonalities, differences and the role of theory. *Aggression and Violent Behaviour*, 14(2), 146-156.

Naylor, P. B., Fetch, L., & Ali, P. A. (2011). Domestic violence: bullying in the home. In C. P. Monks & I. Coyne (Eds.) *Bullying in different context* (pp. 87-112). Cambridge Press.

Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: bullies and whipping boys*. Hemisphere.

Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What we know and what we can do*. Blackwell.

Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: a cross-national perspective* (pp. 7-27). Routledge.

Ortega, R. & Sánchez, V. (2011) Juvenile Dating and violence. In C. P. Monks, and I. Coyne.(Eds.) *Bullying in different contexts* (pp.113-136). Cambridge Press.

Perdew, L. (2015). *Bullying*. Abdo Publishing.

Pörhölä, M. (2015). Do the roles of bully and victim remain stable from school to university?: theoretical considerations. In H. Cowie, & C. A. Myers (Eds.). *Bullying among university students: cross-national perspectives* (pp. 35-46). Routledge.

Rayner, C., & Keashly, L. (2004). Bullying at work: A perspective from Britain and North America. In S. Foxm & P.E. Spector (Eds.). Counterproductive work behavior. *American Psychological Association*. 271–296.

Rivers, I. (2001). The bullying of sexual minorities at school: Its nature and long-term correlates. *Educational and Child Psychology*, 18(1), 32-46.

Rivers, I. (2004). Recollections of bullying at school and their long-term implications for lesbians, gay men, and bisexuals. *Crisis*, 25(4), 169-175.

Schäfer, M., Korn, S., Smith, P. K., Hunter, S. C., Mora-Merchán, J. A., Singer, M. M., & Van der Meulen, K. (2004). Lonely in the crowd: Recollections of bullying. *British Journal of Developmental Psychology*, 22(3), 379-394.

Selliöv, R., & Vaher, K. (2018). *Õpetajakoolituse lõpetanud ja alustavad õpetajad EHISE andmetel*. Haridus- ja Teadusministeerium.

Sesar, K., Barišić, M., Pandža, M. & Dodaj, A. (2013). The effect of empathy on involving bullying behavior. *Paediatrics Today*, 9(1), 91-101.

Sesar, K., Barišić, M., Pandža, M., & Dodaj, A. (2012). The relationship between difficulties in psychological adjustment in young adulthood and exposure to bullying behaviour in childhood and adolescence. *Acta Medica Academica*, 41(2). 131-144

Sharp, S., Smith, P. K. (1994). Understanding bullying. In Sharp, S., Smith, P. K., & Smith, P. (Eds.) (2002). *Tackling bullying in your school: A practical handbook for teachers* (pp. 1-6). Routledge.

Skrzypiec, G., Slee, P., Murray-Harvey, R., & Pereira, B. (2011). School bullying by one or more ways: Does it matter and how do students cope?. *School Psychology International*, 32(3), 288-311.

Smith, P. K., López-Castro, L., Robinson, S., & Görzig, A. (2019). Consistency of gender differences in bullying in cross-cultural surveys. *Aggression and Violent Behavior*, 45, 33-40.

Smith, P. K. (2014). Understanding school bullying: its nature and prevention strategies. *Sage Publications*.

Staubli, S., & Killias, M. (2011). Long-term outcomes of passive bullying during childhood: Suicide attempts, victimization and offending. *European Journal of Criminology*, 8(5), 377-385.

Sullivan, K., Cleary, M., Sullivan, G. (2004). *Kiusamine koolis. Mis see on ja kuidas sellega toime tulla. Atlex*

Tambur, M. (2015). *Workplace bullying in Estonian organizations: The prevalence and causes*. PhD thesis. University of Tartu.

Tambur, M., & Vadi, M. (2012). Emerald Article: Workplace bullying and organizational culture in a post-transitional country. *International Journal of Manpower*, 33(7), 754-768.

Tambur, M., & Vadi, M. (2011). Bullying at work: do industries differ in the Estonian case? Kas psühholoogilise töövägivalla levik on majandus-sektorites erinev: olukord Eestis?. *Estonian Discussions on Economic Policy*, 19(2). 190-205.

Tehrani, N. (2004). *Workplace trauma: concepts, assessment, and intervention*. Routledge.

Tehrani, N. (2012). Introduction to workplace bullying. In N. Tehrani (Ed.), *Workplace bullying: symptoms and solutions* (pp. 1-18). Routledge.

Tenenbaum, L. S., Varjas, K., Meyers, J., & Parris, L. (2011). Coping strategies and perceived effectiveness in fourth through eighth grade victims of bullying. *School Psychology International*, 32(3), 263-287.

Thoits, P. A. (2011). Mechanisms linking social ties and support to physical and mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 52(2), 145-161.

Tłuściak-Deliowska, A. (2015). Retrospective recall of school bullying by prospective teachers and their current beliefs about bullying. *International Journal of Pedagogy, Innovation and New Technologies*, 2(2), 23-35.

Wensley, K., & Campbell, M. (2012). Heterosexual and nonheterosexual young university students' involvement in traditional and cyber forms of bullying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(12), 649-654.

Lisad

Lisa 1. Intervjuu kava

OSA I: ALGKOOL

Selles osas on juttu kiusamise kogemusest algkoolis (7-11 aastat).

Järgnevad küsimused puudutavad füüsilist kiusamist, nagu näiteks, löömine, tagumine ja asjade äravõtmine.

Kas Sind kiusati algkoolis füüsiliselt?

Kui tihti seda juhtus?

Kui tõsiseks sa sellised kiusamisjuhte pead?

Järgnevad küsimused puudutavad verbaalset kiusamist, nagu näiteks, inetud hüüdnimed ja ähvardamine sõnadega.

Kas Sind kiusati verbaalselt algkoolis?

Kui tihti seda juhtus?

Kui tõsiseks sa selliseid kiusamisjuhte pead?

Järgnevad küsimused puudutavad kaudset kiusamist, nagu näiteks, valetamine või inetute kuulujuttude rääkimine Sinu seljataga või tahtlik grupist välja tõrjumine.

Kas Sind kiusati kaudselt algkoolis?

Kui tihti seda juhtus?

Kui tõsiseks sa selliseid kiusamisjuhte pead?

Järgnevad küsimused on kiusamisest üldse.

Kui kaua tavaliselt kiusamisejuhud kestsid?

(Umbes) Kui palju lapsi Sind algkoolis kiusas? Kes need lapsed olid?

OSA II: PÕHIKOOL (11-16)

Selles osas on juttu kiusamise kogemustest põhikoolis (umbes 11-16 aastat)

Järgnevad küsimused puudutavad füüsilist kiusamist, nagu näiteks, löömine, tagumine ja asjade äravõtmine.

Kas Sind kiusati põhikoolis füüsiliselt?

Kui tihti seda juhtus?

Kui tõsiseks sa selliseid kiusamisjuhte pead?

Järgnevad küsimused puudutavad verbaalset kiusamist, nagu näiteks, inetud hüüdnimed ja ähvardamine sõnadega.

Kas Sind kiusati verbaalselt põhikoolis?

Kui tihti seda juhtus?

Kui tõsiseks sa selliseid kiusamisjuhte pead?

Järgnevad küsimused puudutavad kaudset kiusamist, nagu näiteks, valetamine või inetute kuulujuttude rääkimine Sinu seljataga või tahtlik grupist välja tõrjumine.

Kas Sind kiusati kaudselt põhikoolis?

Kui tihti seda juhtus?

Kui tõsiseks sa selliseid kiusamisjuhte pead?

Järgnevad küsimused on kiusamisest üldse.

Kui kaua tavaliselt kiusamisejuhud kestsid?

Kui palju lapsi Sind põhikoolis kiusas? Kes need lapsed olid?

OSA III: GÜMNAASIUM (16-19)

Selles osas on juttu kiusamise kogemustest gümnaasiumis (umbes 16-19 aastat).

Järgnevad küsimused puudutavad füüsilist kiusamist, nagu näiteks, löömine, tagumine ja asjade äravõtmine.

Kas Sind kiusati gümnaasiumis füüsiliselt?

Kui tihti seda juhtus?

Kui tõsiseks sa selliseid kiusamisjuhte pead?

Järgnevad küsimused puudutavad verbaalset kiusamist, nagu näiteks, inetud hüüdnimed ja ähvardamine sõnadega.

Kas Sind kiusati verbaalselt gümnaasiumis?

Kui tihti seda juhtus?

Kui tõsiseks sa selliseid kiusamisjuhte pead?

Järgnevad küsimused puudutavad kaudset kiusamist, nagu näiteks, valetamine või inetute kuulujuttude rääkimine Sinu seljataga või tahtlik grupist välja tõrjumine.

Kas Sind kiusati kaudselt gümnaasiumis?

Kui tihti seda juhtus?

Kui tõsiseks sa selliseid kiusamisjuhte pead?

Järgnevad küsimused on kiusamisest üldse.

Kui kaua tavaliselt kiusamisejuhud kestsid?

Kui palju lapsi Sind gümnaasiumis kiusas? Kes need lapsed olid?

OSA III: ÜLDISED KOGEMUSED KOOLIS

Mis olid peamised viisid, mida sa kasutasid, et kiusamisega koolis toime tulla? Kirjeldage palun.

Kas sa võtsid kunagi osa kellegi kiusamisest, sellel ajal, kui käisid koolis? Kui tihti seda juhtus?

Kui tihti sa üritasid kooli mitte minna, teeseldes haige olemist või tehes tundidest poppi, kuna Sind kiusati?

Kui Sind kiusati, kas Sul kunagi, kasvõi hetkeks, tekkis mõte end vigastada või endalt elu võtta?

Kas Sind on kiusatud peale kooli lõpetamist?

Kas sa oled kogenud kiusamist ka mujal oma elus (näiteks ülikoolis, kodus või mõnel töökohal).

Meenutused koolikiusamise ohvriks olemisest

Õpetajate kiusamiskogemused

Kas Sul on eredaid mälestusi kiusamisjuhtudest koolis, mis tulevad sulle praegugi meelde ja on ebameeldivad? Kui jah, siis palun kirjeldage.

Kas Sul esineb unenägusid kiusamisjuhtudest? Kui jah, siis missuguseid.

Kas sa oled kunagi tundnud nagu elaksid kiusamisjuhte uuesti läbi? Kui jah, siis missuguseid.

Kas Sul on kunagi olnud eredaid, äkilisi kujutluspilte läbielatud kiusamisjuhtudest? Kui jah, siis missuguseid.

Kas sa oled kunagi tundnud end ebamugavana situatsioonides, kui sulle meenuvad kiusamisjuhud?

Kui suudad, siis palun täpsusta.

OSA IV: KOOLIKIUSAMISE KOGEMUSE MÕJU ÕPETAJA KÄRJÄÄRILE

Koolikiusamise kogemuse mõju õpingute valikul

Kas sinu koolikiusamise kogemus mõjutas sinu põhikoolijärgseid õpinguid. Kui jah, siis kuidas?

Tooge palun mõni näide.

Kas sinu koolikiusamise kogemus mõjutas sinu valikuid seoses õpetajaks õppimisega? Kui jah, siis kuidas? Tooge palun mõni näide.

Koolikiusamise kogemuse mõju tulevaste töökohtade valikul

Kas sinu koolikiusamise kogemus mõjutas sinu tulevaste töökohtade valikuid? Kui jah, siis kuidas? Tooge palun mõni näide.

Kas sinu koolikiusamise kogemus mõjutas sinu valikuid seoses töökohaga õpetajana? Kui jah, siis kuidas? Tooge palun mõni näide.

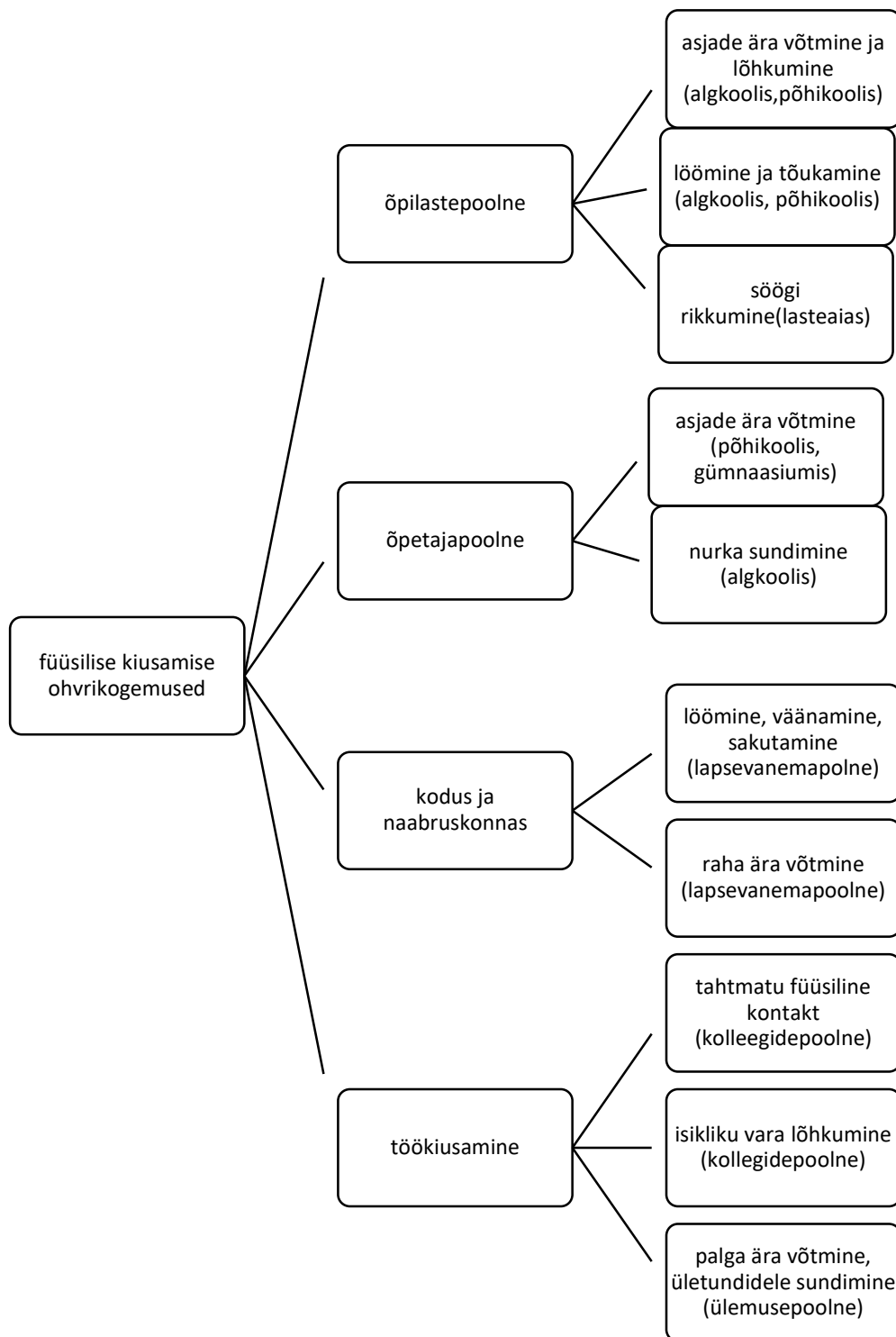
Koolikiusamise kogemuse mõju tööle õpetajana koolis.

Kas koolikiusamise kogemus mõjutas ja/või mõjutab praegu sinu tööd õpetajana? Kui jah, siis kuidas? Tooge palun mõni näide.

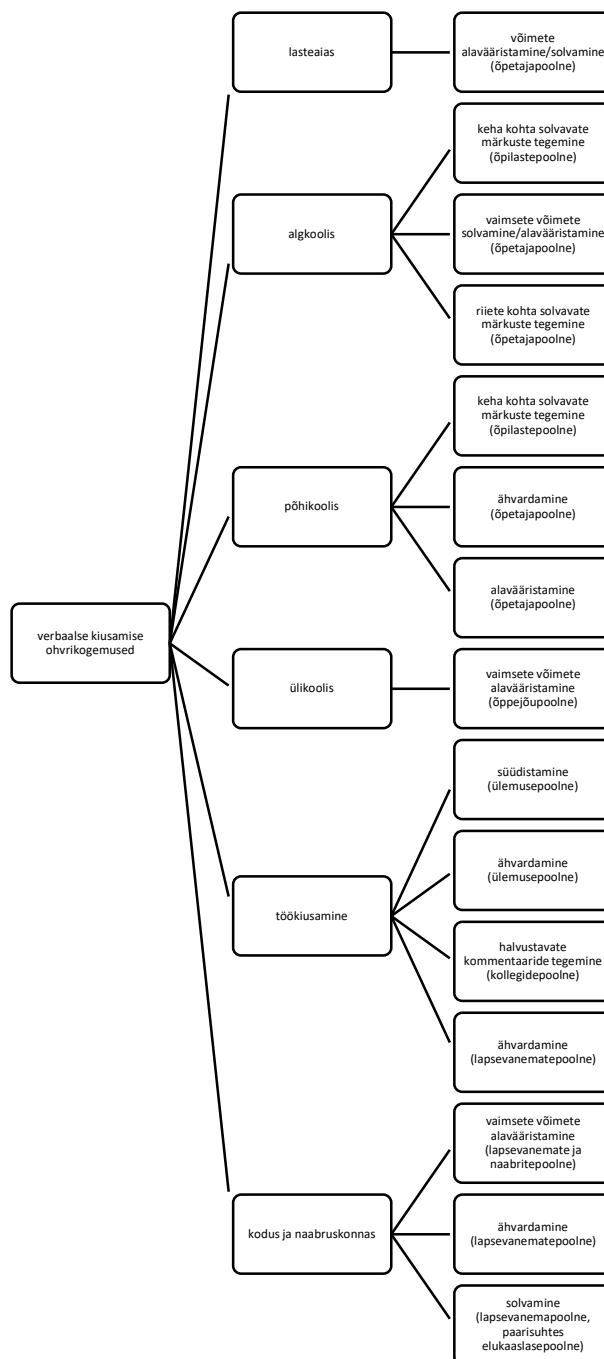
Mida Sina õpetajana koolis teisiti teeksid, et kiusamist ei esineks?

Kas on veel midagi, mida tahaksid lisada, millest eelnevalt juttu ei olnud?

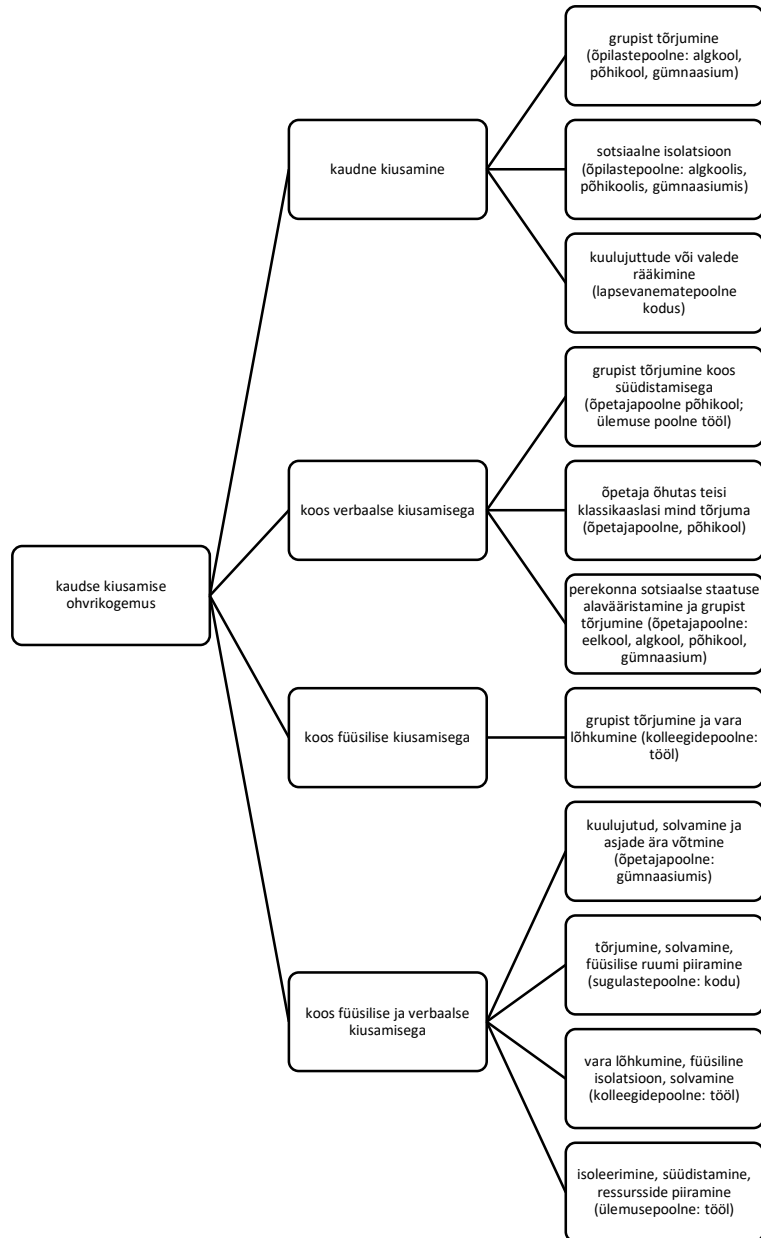
Lisa 2. Füüsilise kiusamise ohvrikogemused: alakategoriad ja kategooriad.



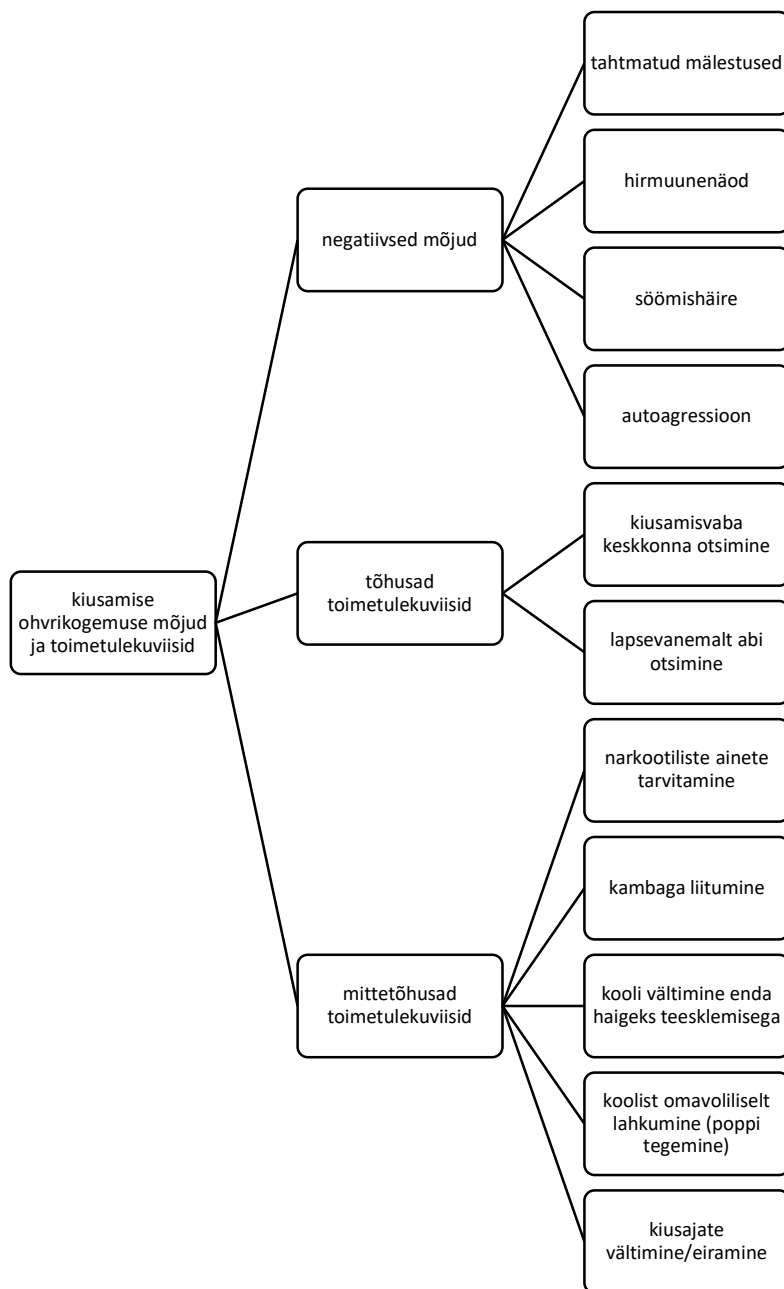
Lisa 3. Verbaalse kiusamise ohvrikogemused: alakategooriad ja kategooriad.



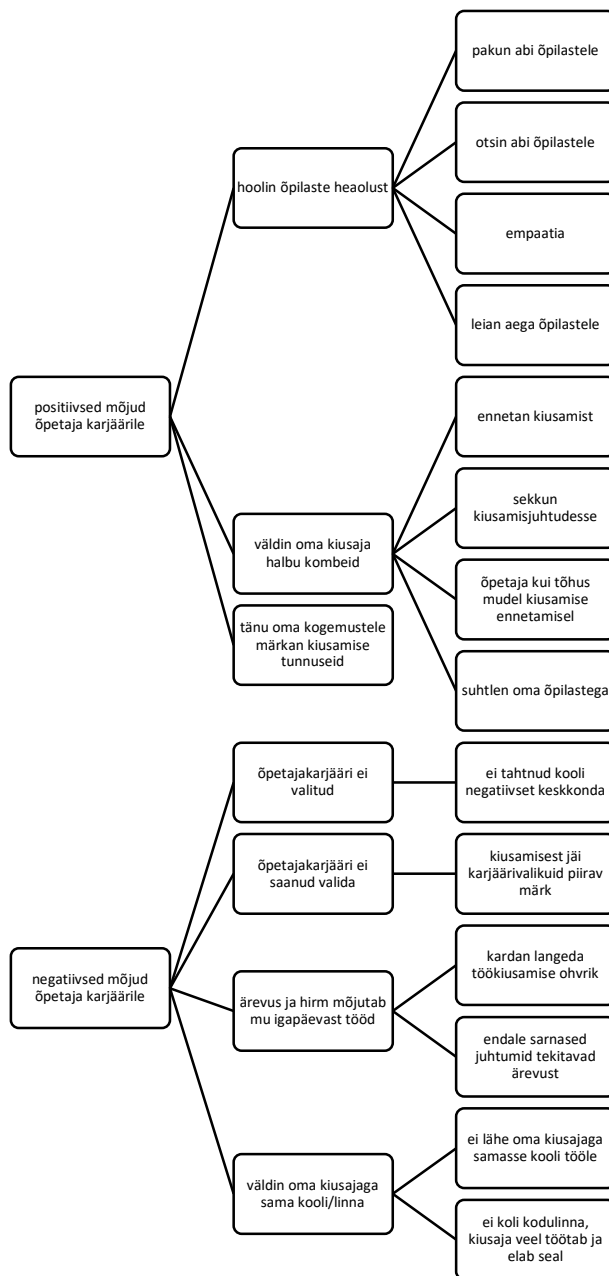
Lisa 4. Kaudse kiusamise ohvrikogemused: alakategooriad ja kategooriad.



Lisa 5. Kiusamise ohvrikogemuse mõjud ja kiusamiskogemusega toimetulekuviisid: alakategooriad ja kategooriad.



Lisa 6. Kiusamiskogemuse mõjud õpetaja karjäärile: alakategooriad ja kategooriad



Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Egert Eilonen, (sündinud: 26. detsember 1993)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Õpetajate tagasivaatavad hinnangud kogetud kiusamisele ja selle mõju õpetaja karjäärile“, mille juhendaja on Kristi Kõiv, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Egert Eilonen

24.05.2022